

Stichting Pensioenfonds Fresenius Nederland

Jaarverslag 2017

Inhoudsopgave

Jaarverslag	1
1. Kerncijfers	1
2. Karakteristieken van het fonds	3
3. Bestuursverslag	9
Intern toezicht	36
Samenvatting rapport visitatiecommissie	36
Verslag van het Verantwoordingsorgaan	41
Reactie van het bestuur	44
Jaarrekening 2017	45
- Balans per 31 december	46
- Staat van baten en lasten	47
- Kasstroomoverzicht	48
- Toelichting behorende tot de jaarrekening	49
Overige gegevens	81
Statutaire regeling omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten	81
Actuariële verklaring	82
Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	85

Jaarverslag

1. Kerncijfers

	2017	2016	2015	2014	2013
Aantal werkgevers	1	1	1	1	1
Aantal verzekerden					
Actieve deelnemers	251	276	354	398	472
Premievrije ('slapers')	458	445	387	359	318
Uitkeringsgerechtigden	215	203	187	179	157
Totaal	924	924	928	936	947
Reglementvariabelen (%)					
Toeslag actieven	0.47	0,00	0,61	1,80	1,40
Toeslag inactieven	0.39	0,00	0,24	1,14	1,40
Pensioenuitvoering (Eur. 1.000)					
Feitelijke premie (excl. VPL en additionele stortingen)	1569	1.844	1.906	2.317	2.376
Kostendeekkende premie	1708	2.062	2.184	2.151	2.378
Gedempte kostendeekkende premie	1579	1.846	1.961	2.267	2.229
Pensioenuitvoeringskosten (voor rekening van werkgever)	0	0	0	0	0
Uitkeringen	1.320	1.202	1.206	1.121	1.007
Vermogenssituatie en solvabiliteit (Eur. 1.000)					
Pensioenvermogen	87.261	84.566	77.354	77.042	59.364
Pensioenverplichtingen	73.733	74.975	69.262	63.797	50.118
Dekkingsgraad (%)					
Aanwezige dekkingsgraad	118,3	112,8	111,7	120,8	118,4
Minimaal vereiste dekkingsgraad	104,1	104,2	104,2	104,2	104,2
Vereiste dekkingsgraad (feitelijke mix)	117,0	117,9	119,1	113,6	113,7
Beleidsdekkingsgraad	115,8	108,6	114,3	n.v.t.	n.v.t.
Beleggingsportefeuille (Eur. 1.000)					
Vastgoedbeleggingen	6.693	5.096	5.235	5.210	4.210
Derivaten	0	-91	-238	-473	298
Aandelen	30.039	27.485	21.867	21.638	18.803
Vastrentende waarden	49.420	50.698	49.328	49.139	34.183
Beleggingsperformance (%)					
Rendement (incl. valuta hedge)	3,25	7,95	-0,74	24,00	4,00
Benchmark	3,45	11,70	2,60	31,50	2,60

Ontwikkelingen deelnemers 2017

	actief	Arbeids- ongeschikt	Ingegaan pensioen	Wezen pensioen	Slapers	Totaal
Stand per 1 jan.	227	49	198	5	445	924
Indienstredingen	3					3
Uitdiensttredingen	-24				24	
Pensionering	-4		16		-6	6
Overlijden			-4		-2	-6
Overige mutaties	-2	2			-3	-3
Stand per 31 dec	200	51	210	5	458	924

De overige mutaties betreffen o.a. waardeoverdracht, afkoop klein pensioen en beëindiging wezenpensioen.

2. Karakteristieken van het fonds

Profiel

Stichting Pensioenfonds Fresenius Nederland (SPFN), statutair gevestigd aan Runde Zuidzijde 41 te Emmer-Compasuum, is opgericht op 15 juli 1980. Het fonds is een ondernemingspensioenfonds. De laatste statutenwijziging is vastgelegd op 2 juni 2014. KvK nummer 41017826.

Samenvatting Missie Visie en Strategie

Missie

De missie van SPFN is uitvoering te geven aan het pensioenreglement zoals deze is overeengekomen in de met de sponsor afgesloten uitvoeringsovereenkomst. Het pensioenfonds heeft ten doel om, binnen de grenzen van zijn middelen, de deelnemers, gewezen deelnemers en hun nabestaanden, nu en in de toekomst, te ondersteunen bij de financiële gevolgen van ouderdom, arbeidsongeschiktheid en overlijden.

Visie

SPFN streeft, om de missie te bereiken, naar een betaalbare pensioenregeling voor alle deelnemers, transparant en goed uitvoerbaar opgezet. Rekening houdend met de toekomstige maatschappelijke veranderingen en bijbehorende verwachtingen omtrent pensioenopbouw en wet- en regelgeving.

Strategie

Het pensioenfonds zal de missie en visie doelstellingen door middel van een zo efficiënt mogelijk operationele uitvoering in combinatie met een gezonde bedrijfsvoering en een proactieve houding na streven. Waarbij:

- de processen goed en adequaat worden ingericht en vastgelegd en op beheerste wijze worden doorlopen.
- De communicatie en informatie begrijpelijk en relevant is.
- De uitvoeringskosten op marktconform niveau liggen.
- Het vermogen wordt beheerd op basis van investment beliefs waarbij een prudent en verantwoord beleggingsbeleid wordt gevoerd.

Beleid en verantwoording

Het fonds geeft uitvoering aan het pensioenreglement zoals overeengekomen in de, met de aangesloten onderneming overeengekomen, uitvoeringsovereenkomst. Deze uitvoering bestaat uit het beleggen van het beschikbare vermogen, het doen van uitkeringen en het informeren van belanghebbenden. In de uitvoeringsovereenkomst zijn afspraken gemaakt over de beleidsruimte van het bestuur. Het bestuur is eindverantwoordelijk voor de uitvoering en houdt als 'goed huisvader' de regie over de werkzaamheden van het fonds. Daartoe heeft het fonds de volgende beleids- en verantwoordingscyclus geïmplementeerd.

- Beleid vastlegging: reglement en uitvoeringsovereenkomst
- Vastleggen beleggingsbeginselen en risicohouding
- Analyse en verankering: Asset and Liability Management Study (ALM) en Actuariële en Bedrijfstechnische Nota (ABTN)
- Implementatie: Uitbestedingsdocumenten, Vermogensbeheermandaten, Service Level Agreements
- Monitoren: SLA rapportages, performance rapportages en ISAE rapporten
- Verantwoording: UPO (uniform pensioenoverzicht), jaarrekening, Verslag Verantwoordingsorgaan en intern toezicht, communicatie naar deelnemers

Het pensioenfonds heeft haar werkwijze uitgewerkt in een premie, indexatie en beleggingsbeleid. In de Actuariële Beleidstechnische Nota (ABTN) zijn de opzet van het fonds, de risicoanalyse en wijze van uitvoering gedocumenteerd.

Uitgangspunt in het handelen van ieder individueel bestuurslid en het bestuur als geheel is dat hij/het handelt in het belang van alle belanghebbenden van het fonds, rekening houdend met de korte- en langetermijneffecten van maatregelen. De overwegingen die het bestuur afweegt worden in de notulen van de bestuursvergaderingen vastgelegd. Het bestuur weegt in zijn besluitvorming de aanbevelingen van het toezichtorgaan mee en gaat een dialoog aan met het verantwoordingsorgaan bij het afleggen van verantwoording.

Kenmerken pensioenregeling

In het boekjaar zijn er geen wijzigingen in de bestaande regeling aangebracht. De kenmerken van de regeling per 1 januari 2017 zijn als volgt:

- Pensioensysteem: middelloonregeling
- Toetredingsleeftijd 21 jaar
- Pensioenrichtleeftijd 67 jaar
- Pensioendatum: gelijk aan de AOW-ingangsdatum
- Pensioengevend jaarsalaris met een maximum van € 103.317

- Franchise: vast bedrag. Toeslag op franchise is een voorwaardelijke toezegging, gekoppeld aan een exant bepaalde maatstaf (stijging AOW)
- Pensioengrondslag is in enig jaar gelijk aan het salaris in dat jaar verminderd met een franchise
- Vakantietoeslag telt mee in pensioenopbouw, alsmede elementen die in de individuele arbeidsovereenkomst als pensioengevend zijn aangemerkt
- Opbouwpercentage vast salaris: 1,75%
- Opbouwpercentage ploegentoeslag: 0%
- Nabestaandenpensioen: deelname verplicht, bedraagt 50% van het ouderdomspensioen
- Eigen bijdrage: gekoppeld aan pensioengrondslag: 9,1%

VPL rechten (vroeg pensioen)

In 2005 heeft de overheid een fiscale wetwijziging doorgevoerd, waardoor alleen werknemers die geboren zijn vóór 1 januari 1950 nog in aanmerking kunnen komen voor een VUT-uitkering. Om de consequenties van deze wetwijziging voor de werknemers geboren na 1 januari 1950 te verzachten, is in de CAO voor een beperkte groep een overgangsmaatregel afgesproken, de “overgangsmaatregel VUT”. Deze overgangsregeling is opgenomen in bijlage 8 van de CAO. Hierin is een staffel opgenomen die aangeeft vanaf welke leeftijd vervroegde uittreding nog mogelijk is. Op basis van deze overgangsregeling wordt, zodra de staffelleeftijd is bereikt en de deelnemer nog in dienst is van de onderneming, een door de actuaris berekend bedrag overgemaakt naar Stichting Pensioenfonds Fresenius Nederland. Zoals hierboven gesteld wordt de VPL regeling tot het bereiken van de staffelleeftijd uitgevoerd door de werkgever volgens de betreffende CAO bepaling. Alle kosten die voortkomen uit de VPL-verplichtingen zijn voor rekening van de werkgever. Het pensioenfonds loopt in deze geen risico's.

Binnen het pensioenfonds worden voor dit bedrag extra pensioenaanspraken toegekend, die het mogelijk maken om, conform de regeling, tegen 75% van het laatstverdiende loon vervroegd uit te treden. Deze pensioenaanspraken zijn tegen kostendeckende premie inclusief een solvabiliteitsopslag door het pensioenfonds ingekocht.

Vervroegde uittreding kan op de volgende twee momenten:

- op de uittredingsdatum als opgenomen in de cao. Er wordt dan uitgekeerd tot de 1e van de maand waarin de deelnemer 65 jaar wordt. Hierdoor ontstaat een gat tussen einde uitkering op basis van de overgangsmaatregel VUT en de AOW-leeftijd;

- op de verschoven uittredingsdatum. Deze wordt bepaald door de ingangsdatum van de overgangsregeling VUT “naar achteren” te verschuiven met de periode die ligt tussen de eerste dag van de maand waarin de 65e verjaardag valt en de wettelijke van toepassing zijnde AOW-ingangsdatum (liggende tussen de 65- en 67 jarige leeftijd). Hierdoor ontstaat er dus geen gat in de uitkering tussen de “Vut” en de AOW-leeftijd.

De deelnemer kan er echter ook voor kiezen om niet vervroegd uit te treden. In dat geval zullen de extra pensioenaanspraken dus niet worden ‘verbruikt’ en daarmee bijdragen aan een hoger ouderdomspensioen op het moment dat de deelnemer regulier met pensioen gaat.

Met deze keuzes kan dus zelf een invulling worden gegeven aan een eventuele ‘hoog-laag’-constructie van de totale pensioenaanspraak.

Bestuur

Het bestuur bestond per 31 december 2017 uit:

Naam	Functie	Vertegenwoordiging	Lid sinds	Einde zittingsduur
Dhr. R.J.P. Siebesma (1962)	voorzitter	Werkgever	Apr 2006	Uiterlijk 2022
Dhr. H van de Brake (1982)	bestuurslid	Werkgever	Okt 2013	Uiterlijk 2022
Dhr. H.J. Dijkstra (1971)	bestuurslid	Werkgever	Juli 2013	Uiterlijk 2022
Dhr. H. Bosch (1954)	secretaris	Pensioen gerechtigden	Feb 2017	Feb 2021
Dhr. B. Bolks (1970)	Bestuurslid	Werknemers	Dec 2016	Dec 2020
vacature				

Het bestuur bestond in 2017 uit vijf mannen.

De zittingsduur van bestuursleden is vier jaar met de mogelijkheid tot een herbenoeming van twee maal. De maximale zittingsduur is daarmee twaalf jaar. Het aantal jaren wordt geteld vanaf 1 juli 2014.

Het bestuur heeft uitsluitend bevoegdheden conform statuten en reglementen van het fonds, overeenkomstig de vastlegging in de actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN). Het bestuur laat zich bijstaan door externe adviseurs op actuariële, juridisch en fiscaal terrein. Het bestuur blijft evenwel te allen tijde eindverantwoordelijk voor alle activiteiten van het pensioenfonds en houdt dan ook toezicht op zijn adviseurs.

Het pensioenfonds verricht slechts activiteiten in verband met pensioen en werkzaamheden die daarmee verband houden. Er worden door het fonds geen nevenactiviteiten uitgevoerd.

Beleggingscommissie

De beleggingscommissie bestaat uit R.J.P. Siebesma en L. Berger. De heer Berger is in 2017 aangetrokken als extern beleggingscommissielid. Sander Gerritsen wordt als extern deskundige van Willis Towers Watson geraadpleegd. De vergaderingen van de beleggingscommissie worden meestal bijgewoond door een of meerdere andere bestuursleden.

Verantwoordingsorgaan

Het verantwoordingsorgaan is als volgt samengesteld:

Naam	geboortejaar	namens	aangetreden per
Dhr. M. Ras	1944	Pensioengerechtigden	04-03-2011
Dhr. R. Erenstein	1965	Werknemers	01-01-2017
Mevr. R Wessel-Lammerink	1976	Werkgever	1-10-2017

Het verantwoordingsorgaan geeft jaarlijks een algemeen oordeel over het handelen van het bestuur aan de hand van het jaarverslag, de jaarrekening en andere relevante informatie, waaronder de bevindingen van de visitatiecommissie.

Intern Toezicht

Voor het Intern Toezicht is gekozen voor een visitatiecommissie, die elk jaar de beleids- en bestuursprocedures en processen, de checks en balances, de wijze waarop de uitvoering van de regeling wordt bestuurd en aangestuurd en de wijze waarop wordt omgegaan met de risico's op de langere termijn voor (de dekkinggraad van) het pensioenfonds beoordeelt. De laatste visitatie is in 2017 uitgevoerd. Mei 2018 is opdracht gegeven aan de visitatie commissie een nieuwe visitatie uit te voeren. Deze is uitgevoerd door dhr. S. Zeverijn , dhr. E. Klijn en mw. E. van Kalmthout . Verderop in dit verslag is de samenvatting daarvan opgenomen.

Administratie

De administratie wordt verzorgd door de werkgever. Dhr. Hermans toetst de financiële administratie van de administrateur van het pensioenfonds. Ook in 2017 heeft toetsing plaatsgevonden. Bij de controle zijn geen bijzonderheden geconstateerd.

De afspraken met betrekking tot de uitbesteding van taken en bevoegdheden zijn vastgelegd in een SLA (Service Level Agreement) tussen het fonds en de werkgever.

Compliance officer

De heer W.J. Timmerman is sedert 2013 compliance officer van het fonds. De compliance officer is verantwoordelijk voor het toezicht op de juiste uitvoering van de principes van goed pensioenfondsbestuur. Deze principes zijn het geheel van maatregelen dat zich richt op de implementatie, handhaving en naleving van externe wet- en regelgeving, alsmede op interne procedures en gedragsregels om te voorkomen dat de reputatie en integriteit van het pensioenfonds wordt aangetast.

Externe ondersteuning

Het fonds wordt bijgestaan door de extern adviserende actuaris en een gespecialiseerde ALM adviseur voor respectievelijk actuariële onderwerpen en risicobeheersing op lange termijn.

Vermogensbeheerder

De vermogensbeheerders zijn Nationale Nederlanden Investment Partners (NNIP, voorheen NN Investment Partners) en TKP Investments. De vermogensbeheerders verstrekken een ISAE 3402 type rapportage welke door het bestuur wordt geanalyseerd. Vastgesteld is dat het rapport betrekking heeft op de activiteiten van SPFN en dat er geen voorbehouden bij het rapport zijn gemaakt.

Herverzekering

Arbeidsongeschiktheidsrisico (rentebasis) en overlijdensrisico (kapitaalbasis) zijn volledig verzekerd.

3. Bestuursverslag

3.1 Hoofdpijnen

Dekkingsgraadontwikkeling 2017

De beleidsdekkingsgraad van het fonds is in 2017 gestegen van 108,6% naar 115,8% ultimo 2017. De beleidsdekkingsgraad is het twaalf maand-voortschrijdend gemiddelde van de voorgaande maanden. Ultimo 2017 bedroeg de (maand)dekkingsgraad 118,3%. De dekkingsgraad is de verhouding tussen het vermogen van het fonds en de pensioenverplichtingen.

Het vermogen van het fonds is gestegen van 84,6 mln. (ultimo 2016) naar 87,3 mln. per ultimo 2017. De rente is in 2017 met circa 0,2 tot 0,3% gestegen, afhankelijk van de looptijd. Dit resulteerde in een negatief resultaat op vastrentende waarden. Aandelen en vastgoed gaven een positief beleggingsresultaat, waarbij opgemerkt dient te worden dat de aandelen negatief scoorden t.o.v. de benchmark.

De voorziening pensioenverplichtingen (VPV) is gedaald van 75,0 mln. naar 73,7 mln. per 31 december 2017. Deze voorziening is o.a. gedaald als gevolg van de stijgende rente.

Zie verder paragraaf 3.3

Herstelplan

Het pensioenfonds is per 30 september 2015 in een reservetekort situatie gekomen. Dit is per 13 oktober 2015 gemeld aan DNB. Het pensioenfonds heeft een herstelplan opgesteld. Omdat de beleidsdekkingsgraad per 31 december 2017 lager was dan de vereiste dekkingsgraad, is het herstelplan per die datum geactualiseerd. Daaruit blijkt dat het fonds binnen de gestelde termijn van 10 jaar uit het reservetekort kan komen.

Uit het herstelplan blijkt dat het pensioenfonds uit reservetekort is als de beleidsdekkingsgraad minimaal 117,3% is. Het pensioenfonds heeft voldoende herstelkracht om binnen de gestelde termijn van 10 jaar dit doel te bereiken.

Haalbaarheidstoets

In onderstaande tabel zijn de uitkomsten van haalbaarheidstoets 2017 weergegeven. Hieruit blijkt dat het pensioenfonds slaagt voor de toetsen:

	Risicohouding (lange termijn)	2016	2016	
Toetsing-Pensioenresultaat	Ondergrens	Resultaat	Resultaat	Voldaan?
<u>Vanuit feitelijke financiële positie</u>				
Mediaan	90%	98%	97%	Ja
5e percentiel		72%	71%	
Relatieve afwijking t.o.v. mediaan	35%	27%	27%	Ja

Bestuursbesluiten en ontwikkelingen 2017

Het bestuur heeft de volgende belangrijke besluiten genomen:

- Het pensioenfonds heeft in 2017 haar vastgoed en aandelen beleggingen ondergebracht bij TKP Investments. Deze belegt beide categorieën in passieve beleggingsfondsen.
- Het pensioenfonds heeft besloten een alternatief te zoeken voor de huidige vastrentende waarden portefeuille. Hoewel de vermogensbeheerder goede resultaten heeft laten zien de afgelopen jaren in absolute zin, presteerde het de laatste jaren onder de benchmark. Daarnaast is het aantal vrijheidsgraden voor de vermogensbeheerder vrij groot. Het bestuur heeft de wens dit te beperken en daarmee mee zicht te hebben op de beleggingsrisico's. Zie verder toekomstparagraaf.
- Het pensioenfonds heeft besloten de beleggingscommissie te versterken met het aantrekken van Lex Berger als beleggingscommissie lid.
- Het pensioenfonds heeft de niet-financiële risico's (waaronder vallen de integriteitsrisico's en risico's als gevolg van belangenverstremgeling) uitvoerig in kaart gebracht. De niet financiële risico's en de financiële risico's zijn samengevoegd in één document. In de ABTN is vastgelegd hoe vaak en wie verantwoordelijk is voor het monitoren van de risico's.
- Het bestuur heeft besloten alle besluiten, zoals vastgelegd in de notulen, te voorzien van een besluitendocument. Onderwerpen als evenwichtige belangenafweging en risico's komen hier aan de orde. De compliance officer bewaakt de volledigheid en risico paragraaf als niet-bestuurslid.

3.2 Goed Pensioenfonds bestuur / Governance

Bestuursvergaderingen

Het bestuur laat zich bijstaan door externe adviseurs op actuariel, juridisch, fiscaal en beleggingsterrein. Het bestuur blijft evenwel altijd eindverantwoordelijk voor alle activiteiten van het pensioenfonds en houdt dan ook toezicht op zijn adviseurs.

Van alle bestuurs- en beleggingsvergaderingen worden notulen gemaakt. De te nemen acties worden vastgelegd in de actielijst. Opmerkingen/aanbevelingen van de visitatiecommissie, accountant en certificerend actuaris worden ook opgenomen in de actielijst om te borgen dat opvolging gegeven wordt aan de opmerkingen/aanbevelingen.

In 2017 heeft het bestuur de vergadering frequentie verhoogd. Het heeft 11 keer vergaderd en heeft het twee maal met het verantwoordingsorgaan overlegd.

Fondsdocumenten

Statuten

De laatste versie van de statuten is gedateerd op 1 juni 2015.

Pensioenreglement

De opgebouwde pensioenrechten per 31-12-2014 zijn geconverteerd naar 67 jaar. In het reglement zijn opgenomen een vervroegingsoptie en een hoog-laag constructie. De flexibiliteitsfactoren per 1 januari 2016 zijn toegevoegd (bijlagen 1 t/m 4).

In artikel 17 van het reglement is een maximering van de pensioenpremie en de pensioenuitvoeringskosten, die ten laste van de sponsor komt, opgenomen. In jaren waarin dit maximum niet gehaald wordt kan een extra kostenopslag worden opgenomen om een buffer voor toekomstige kosten op te bouwen.

Het laatst vastgestelde pensioenreglement is van 9 december 2016.

Uitvoeringsovereenkomst

De laatste versie van de uitvoeringsovereenkomst dateert van 13 januari 2017.

Wijzigingen in ABTN

De ABTN wordt jaarlijks geactualiseerd. De laatste versie dateert van 27 maart 2017.

Deskundigheidsbevordering en bestuurlijke effectiviteit

Het bestuur zorgt voor geschiktheid, complementariteit en continuïteit binnen het bestuur. Het bestuur toetst de geschiktheid van de bestuursleden bij het aantreden en gedurende het bestuurslidmaatschap. De geschiktheid van een bestuurder wordt beoordeeld op basis van deskundigheid en van competenties. Dit is uitgewerkt en

vastgelegd in het geschiktheidsplan. Onderdeel hiervan zijn het opleidingsplan en het beschrijving van het functieprofiel.

Gedragscode / Compliance Officer

Het bestuur hanteert een gedragscode. Jaarlijks en bij intreding bevestigen de leden van het bestuur dat zij de gedragscode hebben nageleefd.

Beloningsbeleid

De externe voorzitter is aangesteld door de sponsor. Deze draagt ook de kosten daarvan. De overige functionarissen in bestuur en verantwoordingsorgaan ontvangen met ingang van 2016 een vergoeding vanuit het fonds

Er zijn geen leningen verstrekt in welke vorm dan ook. Het bestuur heeft zelf verklaard geen enkele andere vorm van beloning ontvangen.

Naleving wet- en regelgeving

In 2017 zijn aan het pensioenfonds geen dwangsommen of boetes opgelegd. Er zijn door de toezichthouders De Nederlandsche Bank N.V. en/of de Stichting Autoriteit Financiële Markten geen aanwijzingen aan het fonds gegeven, noch is een bewindvoerder aangesteld of is bevoegdheidsuitoefening van organen van het fonds gebonden aan toestemming van de toezichthouder.

Het fonds heeft geen bezoek gehad van DNB. Er is schriftelijk en telefonisch contact geweest over operationele zaken.

Er heeft zich geen situatie voorgedaan zoals bedoeld in artikel 172 (benoeming curator) van de pensioenwet.

Code pensioenfondsen

Bij verantwoording over de naleving van de Code pensioenfondsen verantwoording geldt het principe 'pas toe of leg uit'. Afwijking van de norm is mogelijk als daar een goede reden voor is.

Normen uit de Code pensioenfondsen waarvan door SPFN is afgeweken in 2016

Hier beneden worden de normen toegelicht die (nog) niet volledig worden nageleefd:

normnr	Inhoud norm	Toelichting op afwijking
67	In het bestuur en het VO zitten ten minste één man en één vrouw.	Wordt ultimo 2017 niet aan voldaan. Voor de invulling van de huidige vacature is de intentie van het bestuur om een vrouw te benoemen

68	In het bestuur, het VO zitten ten minste één lid boven en één lid onder de veertig jaar.	Het bestuur voldoet aan deze eis. In het VO is het jongste lid begin 40 en formeel voldoet het VO niet aan de eis.
----	--	--

Klachtenprocedure

Een deelnemer kan een klacht bij de compliance officer indienen als deze van mening is dat bij de uitvoering van de pensioenreglementen zijn rechten zijn geschaad. In 2017 zijn geen klachten ingediend bij het pensioenfonds.

De Code pensioenfonds is per 1 maart 2016 gewijzigd. In norm 41 is de Ombudsman Pensioenen als alternatief opgenomen voor de interne klachten- en geschillenprocedure. Hiermee wordt in beginsel geregeld dat alle deelnemers, gewezen deelnemers, nabestaanden en gepensioneerden een klacht of geschil over de uitvoering van de pensioenregeling bij een pensioenfonds kunnen voorleggen aan de Ombudsman Pensioenen.

Deze wijziging heeft tot gevolg dat SPFN de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden wijst op de mogelijkheid van de Ombudsman in het geval van een geschil met of klacht tegen het pensioenfonds, nadat de klacht eerst bij de compliance officer is ingediend.

Beleggingsbeleid

Artikel 135 van de pensioenwet en artikel 13 van het Besluit FTK Pensioenfonds vormen de basis voor de toetsing van het strategisch beleggingsbeleid van het pensioenfonds aan de prudent person regel. Het bestuur heeft op basis hiervan vastgesteld dat het voldoet aan de beginselen van prudent person.

Afstemming van de risicohouding met sociale partners en verantwoordingsorgaan

Het fonds heeft de door haar gewenste risicohouding vastgesteld met de daarbij gehanteerde uitgangspunten bij de bepaling van deze risicohouding. Het fonds heeft dit aan de deelnemers en het verantwoordingsorgaan voorgelegd.

Deelnemers en het verantwoordingsorgaan hebben verklaard zich te kunnen vinden in de door het bestuur vastgestelde risicohouding.

Uitbesteding

Het fonds heeft het uitbestedingsbeleid vastgelegd. In dit document wordt beschreven op welke wijze externe dienstverleners worden geselecteerd.

Het bestuur laat twee maal per jaar de administratieve werkzaamheden uitgevoerd door de sponsor toetsen. Deze toetsing wordt uitgevoerd door het hoofd van de

administratie van de werkgever en legt de bevindingen vast in een rapportage, waarna dit schriftelijk wordt gerapporteerd aan het bestuur.

De vermogensbeheerder en de custodian verstrekken een ISAE 3402 type 2 rapport die door het bestuur wordt getoetst. Hieruit blijkt dat de scope van het rapport de vermogensbeheertaken dekt en dat de accountant geen voorbehoud heeft gemaakt. Periodiek is er overleg met de vermogensbeheerder, de externe adviseur en de beleggingscommissie.

Ten aanzien van uitbesteding van het vermogensbeheer heeft het fonds in het risicomangement document de volgende punten vastgelegd:

- Verwerking strategisch beleggingsbeleid: de uitkomsten van de strategische studie en het vastleggen van het vermogensbeheermandaat gebeurt in samenspraak met de externe adviseur van Willis Towers Watson. De complexiteit van de beleggingen dient in overeenstemming te zijn met de kennis en governance binnen de organisatie; hierbij rekent het pensioenfonds de vermogensbeheerders en adviseurs ook als onderdeel van de organisatie. Het pensioenfonds streeft naar transparantie in de beleggingen en realiseert zich de gevaren van het ontbreken hiervan.
- Bewaken effectieve begrenzings aan de opdracht aan de vermogensbeheerder. Maandelijks ontvangt het bestuur een rapportage van de vermogensbeheerder en elk kwartaal een risicorapportage van de beleggingsadviseur. Op basis van deze rapportages worden de actuele wegingen besproken en zo nodig bijgesteld. Dit geldt in het bijzonder ook voor de rente afdekking.
- Inzicht in de beleggingsportefeuille. Het bestuur ontvangt naast de maandrapportage ook onderliggende jaarrapporten van de beleggingsfondsen.
- Juridische vormgeving. Sinds 2016 legt het bestuur vermogensbeheer overeenkomsten voor aan een externe juridische adviseur.

Communicatie

Communicatiebeleidsplan

Het fonds heeft eind 2016 het communicatieplan geactualiseerd.

Communicatie deelnemers, pensioengerechtigden en slapers

De basis voor de communicatie voor alle deelnemers is de nieuwe website.

Ook de nieuwsbrief voor de actieve leden is het onderwerp pensioen een aantal keer aan de orde geweest.

Daarnaast is aan de gepensioneerden en slapers een brief gestuurd om de website onder de aandacht te brengen.

Pensioen 1-2-3 en Pensioenvergelijker ingevoerd

Pensioen 1-2-3 is een nieuw digitaal communicatiemiddel dat iedere pensioenuitvoerder op grond van de Wet pensioencommunicatie vanaf 1 juli 2016 moet gebruiken. Dit document bestaat uit drie lagen. De deelnemer krijgt gelaagde informatie over zijn pensioenregeling. Laag 1 bevat een beknopte weergave van de pensioenregeling. Deze laag vervangt de huidige startbrief. In laag 2 worden de onderdelen uit laag 1 uitgebreider beschreven. Laag 3 bestaat uit documenten die bij de regeling horen, bijvoorbeeld het pensioenreglement.

Er wordt voldaan aan de wettelijke kaders. De website is in 2017 verder ontwikkeld. Ook is voor deelnemers de Pensioenvergelijker beschikbaar. De Pensioenvergelijker is een checklist die de deelnemer helpt om twee regelingen met elkaar te vergelijken.

In 2017 is het UPO aangepast aan de wet pensioencommunicatie, d.w.z. het te bereiken pensioen is uit UPO verwijderd.

Nevenactiviteiten

Het pensioenfonds verricht slechts activiteiten in verband met pensioen en werkzaamheden die daarmee verband houden. Er worden door het fonds geen nevenactiviteiten uitgevoerd. Het bestuur legt de nevenactiviteiten van de bestuursleden vast en toetst of er geen sprake is van belangenverstremgeling. Er is sprake van belangenverstremgeling wanneer persoonlijke of professionele belangen, anders dan die van het pensioenfonds, bewust of onbewust worden meegenomen in de besluitvorming.

3.3 Financiële paragraaf

De ontwikkeling van de dekkingsgraad is afhankelijk van de ontwikkeling van het vermogen van het pensioenfonds en de ontwikkeling van de technische voorziening.

Het vermogen van het fonds is gestegen van 84,6 mln. (ultimo 2016) naar 87,4 mln. per ultimo 2017. De rente is in 2017 gestegen. Afhankelijk van de looptijd bedraagt de stijging circa 0,2 tot 0,3%. Als gevolg hiervan is de waardering van de vastrentende waarden gedaald. Aandelen en vastgoed gaven een positief beleggingsresultaat.

De voorziening pensioenverplichtingen (VPV) is gedaald van 75,0 mln. naar 73,6 mln. per 31 december 2017. Deze voorziening wordt mede bepaald door de rente ontwikkeling die in 2017 iets gestegen is, met als gevolg een iets lagere VPV.

De ontvangen premie is hoger dan de pensioenuitkeringen. Er is derhalve geen sprake van financieringsbehoefte.

Beleidsdekkingsgraad

De dekkingsgraad is per 31 december 2017 118,3%. Dat is een stijging ten opzichte van de dekkingsgraad per 31 december 2016 van 112,8%.

Onder het nFTK is de beleidsdekkingsgraad leidend voor alle beleidsbeslissingen. De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de dekkingsgraad van de afgelopen 12 maanden en is minder afhankelijk van de dagkoersen.

De beleidsdekkingsgraad van het fonds is afgelopen jaar gestegen van 108,6% naar 115,8% per 31 december 2017. Dit is net onder de vereiste dekkingsgraad van 117,0%.

Per eind maart 2018 bedroeg de gerapporteerde beleidsdekkingsgraad 117,0%.

Met de invoering van het nieuw financieel toetsing kader (nFTK) per 2015 is ook het begrip reële dekkingsgraad geïntroduceerd. Dit is de beleidsdekkingsgraad gedeeld door de fictieve indexatiedekkinggraad (de dekkingsgraad waarbij volledige toeslagverlening op basis van de prijsinflatie mogelijk is). Deze indexatie dekkingsgraad bedraagt 124,0%.

De reële dekkingsgraad is $115,8 / 124,0 = 93,4\%$

Samenvatting van de financiële positie van het fonds en ontwikkelingen gedurende het jaar.

EUR 1.000	Pensioen vermogen	Technische Vorzieningen	Dekkings graad
Stand per 31 december 2016	84.566	74.975	112.8%
Beleggingsresultaten resp. marktrente	2.775	-1.324	5,8%
Premiebijdragen / Premie herverzekering	1.362	1.247	-0,1%
Gewijzigde sterftetafels (*)	0	0	0,0%
Overige	-1.442	-1.165	-0,2%
Stand per 31 december 2017	87.261	73.733	118,3%

(*) Dit betreft een generieke aanpassing van de sterftetafels.

Het saldo van baten en lasten over de afgelopen jaren is als volgt:

	2017	2016	2015	2014	2013
EUR 1.000					
	3.937	1.499	-5.153	3.999	3.612

In de jaarrekening is de gehele staat van baten en lasten opgenomen.

Het verloop van de gemiddelde rente waarmee de verplichtingen per 31 december van elk jaar worden bepaald, is als volgt:

	2017	2016	2015	2014	2013
gemiddelde rente	1,53%	1,36%	1,74%	1,95%	2,82%

De rente is in 2017 gestegen. Afhankelijk van de looptijd bedraagt de stijging circa 0,2 tot 0,3%.. Hierdoor is de TV licht gedaald.

Tekort en herstelplan

De gerapporteerde beleidsdekkingsgraad bedroeg per 30 september 2015 116,7%. De vereiste dekkingsgraad onder het nFTK bedroeg 119,3% (stand 30 juni 2015). Daarmee was de beleidsdekkingsgraad lager dan de vereiste dekkingsgraad en is een situatie van reservetekort ontstaan. Het bestuur heeft per 31 december 2016 bij DNB een geactualiseerd herstelplan ingediend. Uit dit plan blijkt dat het fonds in de gestelde tijd hersteld zal zijn.

De gerapporteerde beleidsdekkingsgraad ultimo 2017 was 115,8% en de vereiste dekkingsgraad lag op 117,9%.

Pensioenbeheer uitvoeringskosten en kosten vermogensbeheer

Het bestuur volgt de aanbevelingen van de Pensioenfederatie over de rapportering van de uitvoeringskosten en vermogensbeheerkosten.

Uitvoeringskosten

Uitvoeringskosten in €	2017	2016
Bestuurskosten	64.828	51.942
Administratiekostenvergoeding	0	0
Certificerend actuaris	17.100	17.100
Adviserend actuaris	110.375	99.722
Accountantskosten	36.660	31.420
Overige advisering	4.251	0
Contributies en bijdragen	12.225	24.602
Overige	50.299	30.155
Totaal uitvoeringskosten	295.738	254.941
aantal actieve deelnemers	251	276
aantal uitkeringsgerechtigden	215	203
Totaal aantal	466	479
gemiddelde kosten per persoon	635	532

De uitvoeringskosten komen voor rekening van de sponsor. Mede door afname van het aantal actieven zijn de kosten per deelnemer in 2017 gestegen. Het bestuur monitort deze ontwikkeling nauwgezet. In de toekomstparagraaf wordt hier nader op ingegaan.

Kosten vermogensbeheer		2017		2016	
	Euro	bedrag	in % gemidd. vermogen	bedrag	in % gemidd. vermogen
Gemidd. belegd vermogen x1.000			85.277		80.280
Beheerskosten	*	240.179	0,28%	291.924	0,36%
Transactie- + Aan-en Verkoopkosten **		239.010	0,28%	61.274	0,08%
Overige kosten **		45.439	0,05%	71.005	0,09%
totaal kosten vermogensbeheer		524.628	0,62%	424.203	0,53%

(*): de kosten zijn gefactureerd aan het pensioenfonds.

(**): deze kosten zijn verrekend in de beleggingsfondsen.

Er zijn geen performance gerelateerde vergoedingen afgesproken met de vermogensbeheerder.

In de jaarrekening zijn de details nader gespecificeerd.

3.4 Toeslagbeleid

Op de pensioenaanspraken van deelnemers wordt jaarlijks een toeslag verleend van maximaal de loonontwikkeling bij Fresenius HemoCare Netherlands B.V. Op de pensioenaanspraken van de gewezen deelnemers en pensioengerechtigden wordt jaarlijks een toeslag verleend van maximaal de prijsindex zoals nader omschreven in artikel 10 van het reglement. Indien de financiële situatie het toestaat is een inhaal toeslag mogelijk.

De voorwaardelijke toeslagverlening wordt (deels) uit beleggingsrendement en (deels) uit premies gefinancierd, waarbij geldt dat wanneer:

- de dekkingsgraad van de Stichting zich onder de 110% bevindt er geen toeslag zal worden verleend door het Bestuur;
- de dekkingsgraad zich tussen de 110% en 130% bevindt er, afhankelijk van het oordeel van het Bestuur, een toeslag kan worden verleend van 5% van de stijging van het toepasselijke indexcijfer per procentpunt stijging van de dekkingsgraad;
- de dekkingsgraad zich boven de 130% bevindt het Bestuur kan besluiten de volledige toeslag te verlenen.

Ondanks het feit dat een eventuele toeslagverlening afhangt van de hoogte van de dekkingsgraad van de Stichting, bevat de premie een opslag voor de voorwaardelijke toeslagen. Bij de vaststelling van de voornoemde opslag in de premie wordt uitgegaan van een ambitieniveau van 40%. Voor de voorwaardelijke toeslagen is geen

bestemmingsreserve gevormd. Ultimo 2017 lag de beleidsdekkingsgraad onder de 110%. Daardoor kon zowel voor actieven als inactieven geen toeslag worden toegekend.

Per 1 januari 2017 is aan alle actieve deelnemers een toeslag van 0% (0% van de 1,75% Cao verhoging) toegekend en aan alle gewezen deelnemers en gepensioneerden een toeslag van 0% (0% van de 0,07% CBS index).

Per 1 januari 2018 is wel een toeslag toegekend. Aan alle actieve deelnemers een toeslag van 0,47% (27,2% van de 1,75% Cao verhoging) toegekend en aan alle gewezen deelnemers en gepensioneerden een toeslag van 0,39% (27,2% van de 1,45% CBS index).

Aan eventuele toegekende toeslagen kunnen geen rechten worden ontleend voor de toekomst. Het toeslagbeleid is voorwaardelijk; er is geen recht op toeslag. Voor deze voorwaardelijke toeslagverlening is geen bestemmingsreserve gevormd. Jaarlijks medio november besluit het bestuur op basis van de financiële positie van het fonds of de pensioenen worden verhoogd. De cumulatieve achterstand voor de twee groepen is per 1-1-2018 als volgt:

actieve deelnemers	14,94%
inactieve deelnemers	12,56%

In onderstaande tabel is een overzicht van de toegekende toeslagen in de afgelopen jaren opgenomen.

	Percentage toekenning van de toeslag	toegekende toeslag actieven	toegekende toeslagen niet-actieven
1-1-2018	27,2%	0,47%	0,39%
1-1-2017	0%	0%	0%
1-1-2016	34%	0,61%	0,24%
1-1-2015	100%	1,8%	1,14%
1-1-2014	70%	1,4%	1,4%
1-1-2013	0%	0%	0%
1-1-2012	0%	0%	0%
1-1-2011	0%	0%	0%
1-1-2010	10%	0,15%	0,15%

3.5 Beleggingenparagraaf

Beleggingsbeleid

Het strategisch beleggingsbeleid is vastgesteld op basis van de risicohouding van het pensioenfonds, investmentbeliefs en de uitkomsten van de ALM studie uitgevoerd in 2015. In deze studie wordt de ontwikkeling van zowel passief als actief zijde van de balans in verschillende economische scenario's onderzocht en wordt getoetst of het premie, toeslag en beleggingsbeleid past bij de uitgangspunten van het pensioenfonds.

aandelenfonds

Het bestuur van SPFN was niet tevreden met het beheer van de aandelenportefeuille door NNIP. Over een periode van vijf jaar zijn in absolute zin weliswaar goede cijfers behaald, maar presteerde de beheerde in vier jaar lager dan de overeengekomen benchmark. Het bestuur heeft haar adviseur Willis Towers Watson (WTW) gevraagd om op basis van door SPFN opgegeven criteria alternatieven in kaart te brengen voor NNIP. Uiteindelijk heeft SPFN gekozen om de wereldaandelenportefeuille (NN Global Fund) van NNIP te verkopen en de opbrengst te beleggen in het TKPi MM World Equity Index Fund. Het betreft een passief mandaat, waarin de beleggingen in dollars, Japanse yen en Britse punt worden afgedekt naar de Euro en waarin securities lending niet is toegestaan.

SPFN had een relatief kleine belegging (€1.2 miljoen) in het NN Global Equity Opportunities fonds en in het Global Emerging Market fonds. Omdat het niet efficiënt is om deze relatief kleine beleggingen in stand te houden, maar ook omdat de performance slecht is, heeft het bestuur besloten om ook deze beleggingen te verkopen en de opbrengst tevens in het TKPi MM World Equity Index Fund te beleggen.

De totale kosten van dit fonds per jaar zijn ongeveer 18 basispunten. SPFN heeft het fonds van TKPi besproken en besloten om het NN Global Real Estate Fund te verkopen en de opbrengst te beleggen in het TKPi MM Global Listed Index Real Estate Fund.

vastgoedfonds

Het vastgoedfonds is eveneens verkocht bij NNIP en ondergebracht bij TKPi in een passief beheerd fonds dat belegt in vastgoedaandelen. Omdat de valuta afdekking ook over het beursgenoteerde vastgoedfonds wordt uitgevoerd, zou NNIP enkel hiervoor de op maat gemaakt valutahedge in stand moeten houden. Dit zou niet efficiënt zijn. Bovendien vergt de EMIR regelgeving veel operationele resources. In een fondsoplissing wordt dit door de fondsbeheerder opgevangen. Per februari 2017 heeft het bestuur haar vastgoed portefeuille eveneens ondergebracht bij TKP investments in

een passief beheerd fonds. Evenals de aandelenbeleggingen wordt het valutarisico op de USD, de JPY en het GBP wordt afgedekt.

Vastrentende waarden:

Het pensioenfonds heeft eind 2017 besloten een alternatief te zoeken voor de huidige vastrentende waarden portefeuille. Hoewel de vermogensbeheerder goede resultaten heeft laten zien de afgelopen jaren in absolute zin, presteerde het de laatste jaren onder de benchmark. Bovendien past de huidige invulling niet goed binnen de vastgestelde investmentbeliefs van het pensioenfonds. Het aantal vrijheidsgraden voor de vermogensbeheerder is vrij groot. Zo is het aantal categorieën waarin belegd kan worden vrij groot en mag er ruime mate van leverage worden toegepast.

Renteafdekking:

Het streven daarbij is om het renterisico voor 75% af te dekken. Dit gebeurt middels een combinatie van twee vastrentende fondsen, waarbij een van de twee middels renteswaps de duratie verlengd wordt. De verhouding tussen het NN Fixed Income All Grade Fund en het NN Fixed Income All Grade Long Duration Fund is bepalend voor de duratie van de portefeuille.

Valutabeleid:

Vanaf 1 februari 2017 worden de valutarisico's afgedekt binnen de beleggingsfondsen. Er worden derhalve geen valutaderivaten op naam van het pensioenfonds afgesloten. Tot 1 januari 2017 zijn voor de aandelenfondsen en het beursgenoteerd vastgoedfonds (beiden bij NNIP) het valutarisico door een discretionaire overlay op de USD, JPY en GBP gehedged. Met de omzetting van de actief beheerde fondsen van NNIP naar de passief beheerde fondsen van TKPI is ervoor gekozen om het valutarisico binnen de fondsen af te dekken. Het bestuur heeft gekozen voor het afdekken van het valutarisico binnen de fondsen op basis van (toekomstige) rapportage vereisten vanuit EMIR, operationele vereisten met betrekking tot central clearing en de bijbehorende kosten.

Tactische allocatie vastrentend – aandelen – vastgoed

Er vindt geen tactische allocatie tussen de categorieën door de vermogensbeheerders naar vastrentend en/of aandelen en/of vastgoed plaats. Het bestuur monitort de weging van de beleggingscategorieën en stuurt zo nodig bij om binnen de bandbreedten te blijven. Hierbij wordt bij aanpassing rekening gehouden dat de gewenste rente afdekking gehandhaafd blijft.

Tactisch beleid binnen de aandelenportefeuille .

Er vindt geen tactisch beleid plaats binnen de categorieën.

Het mandaat is per 31 december 2017 volgens onderstaande tabel.

- *) Onder liquiditeiten wordt verstaan het saldo op de bankrekening alsmede het saldo van Debiteuren/Crediteuren. Tot deze categorie behoren ook uitgezette deposito's en opgenomen kasgeld met een looptijd van maximaal één jaar. Het opnemen van kasgeldleningen is toegestaan bij de voorfinanciering van beleggingen en/of het overbruggen van tijdelijke tekorten voor zover dit passend is binnen het risicoprofiel van de portefeuille.

Categorie	Strategische mix	Feitelijk	Minimum	Maximum
Matchingportefeuille				
NNIP Fixed Income All Grade Fonds	} 62.5%	57,2%	57.5%	67.5%
NNIP Fixed Income All Grade Long Duration Fonds				
Returnportefeuille				
TKPI MM World Equity Index Fund	30%	34,8%	25%	35%
TKPI MM Global Listed Real Estate Fund	7.5%	7,7%	2.5%	12.5%
Liquiditeiten	0%	0,3%	0%	2%

Ontwikkeling portefeuille

Aandelen portefeuille

De aandelen portefeuille heeft een rendement van 15,1%. Dat is iets hoger dan de benchmark (14,6%). De aandelen portefeuille was in 2017 in de maand januari in beheer bij NNIP en vanaf februari bij TKP investments.

Vastrentende portefeuille

De vastrentende portefeuille heeft vooral het doel om de verplichtingen af te dekken, waardoor het rente risico wordt verminderd.

De rente is in 2017, afhankelijk van de looptijd, met circa 0,2 tot 0,3% gestegen. Door de stijging daalde de vastrentende waarden en gaven een resultaat van -3,1%.

Vastgoed portefeuille

De aandelen portefeuille heeft een rendement van 13,3%. Dat is ruim hoger dan de

benchmark (3,6%). De vastgoed portefeuille was in 2017 in de maand januari in beheer bij NNIP en vanaf februari bij TKP investments.

Rendement

In onderstaande tabel zijn de beleggingsresultaten weergegeven van 2017 en de voorgaande vier jaren.

	2017	2016	2015	2014	2013
Totale portefeuille (incl. rente hedge)	4,7	9,8	2,3	30,9	2,8
Benchmark (excl. rente hedge)	5,1	11,7	2,6	31,5	2,6
outperformance (excl. rente hedge)	+0,4	-1,9	-0,3	-0,6	0,2
Vastrentend incl rente hedge	-3,1	10,7	-1,2	39,4	-3,3
Benchmark excl rente hedge	0,7	10,7	-1,2	38,4	-4,0
Relatief/outperformance (excl hedge)	-3,8	0,0	0,0	1,0	0,7
Aandelen*)	15,1	6,0	8,5	16,2	17,3
Benchmark	14,6	10,9	9,5	19,0	19,1
Relatief/outperformance	+0,5	-4,9	-1,0	-2,8	-1,8
Vastgoed	13,3	2,8	12,2	29,5	1,1
Benchmark	3,6	7,3	11,5	30,1	-1,7
Relatief / outperformance	+9,7	-4,5	0,8	-0,6	2,8

Monitoring

Het bestuur beoordeelt aan de hand van de rapportages of wijzigingen van de portefeuille noodzakelijk zijn.

De weging en de rente afdekking zijn beiden binnen de vooraf gestelde bandbreedten gebleven.

Verantwoord beleggen en stemgedrag

Het pensioenfonds wil uitsluitend zaken doen met vermogensbeheerders die de UNPRI hebben ondertekend en zal zich bij de selectie van nieuwe vermogensbeheerders actief informeren over de mate van bemoeienis met betrekking tot het stembeleid en de mate van maatschappelijk verantwoord beleggen van de vermogensbeheerder. NNIP voldoet hieraan. Bij de keuze van de nieuwe vermogensbeheerder (TKPI) is hiermee rekening gehouden. TKPI voldoet ook aan deze eisen.

De strategie voor NNIP voor Verantwoord Beleggen is gebaseerd op onze beleggingsrichtlijnen en bestaat uit:

- de principes voor Verantwoord Beleggen van de Verenigde Naties (UN PRI).
- er wordt niet belegd in controversiële wapens.
- NNIP oefent het stemrecht op aandelen actief uit in overeenstemming met het belang van haar klanten.

De strategie voor TKPI investments is als volgt:

TKP Investments sluiten bedrijven uit van beleggingen die direct (en onder bepaalde voorwaarden indirect) betrokken zijn bij de productie van controversiële wapens. Onder controversiële wapens verstaan wij biologische wapens, nucleaire wapens, chemische wapens, anti-persoonsmijnen, clusterwapens en munitie waarbij verarmd uranium en/of witte fosfor wordt toegepast. Controversiële wapens maken geen onderscheid tussen militaire of civiele doelen en hebben het vermogen om disproportionele humanitaire schade aan te richten. Met betrekking tot clusterwapens en anti-persoonsmijnen wordt uitgegaan van de definities zoals bepaald in de Oslo- en Ottawa-conventie. TKP Investments stelt jaarlijks de lijst met uit te sluiten controversiële wapenbedrijven vast op basis van de research van Sustainalytics.

TKP investments sluit bedrijven uit die in strijd handelen met de UN Global Compact principes en die na drie jaar dialoog onvoldoende vooruitgang boeken. De UN Global Compact kent principes op het gebied van mensenrechten, milieu, arbeidsomstandigheden en anti-corruptie. Wanneer een bedrijf in strijd handelt met deze principes gaat Sustainalytics namens TKP Investments een dialoog aan (engagement). Als dit na drie jaar niet leidt tot het gewenste resultaat dan kunnen wij tot uitsluiting van het bedrijf overgaan.

3.6 Premiebeleid

De premie wordt conform de uitvoeringsovereenkomst vastgesteld. De financiering van de krachtens het pensioenreglement vast te stellen pensioenaanspraken geschiedt door betaling van de gedempte premie zoals omschreven in de uitvoeringsovereenkomst tussen het pensioenfonds en de werkgever.

De gedempte premie wordt berekend als de som van de volgende componenten:

1. de actuarieel benodigde premie voor de inkoop van de onvoorwaardelijke onderdelen uit het pensioenreglement wordt berekend op basis van de nominale rentetermijnstructuur. Deze wordt vastgesteld als de som van de in het boekjaar te verwachten verhoging van de aanspraken door toename van deelnemersjaren en aanpassing van de pensioengrondslagen op grond van individuele loonsverhogingen.

De risicopremies van nog niet opgebouwde aanspraken op (tijdelijk) nabestaandenpensioen en arbeidsongeschiktheidspensioen zijn eveneens vervat in dit premieonderdeel.

2. een solvabiliteitsopslag;
3. een opslag ten behoeve voor de voorwaardelijke onderdelen, onder aftrek van de onder 2 vastgestelde solvabiliteitsopslag. De aftrek van de onder 2 vastgestelde solvabiliteitsopslag mag niet hoger zijn dan de opslag voor voorwaardelijke onderdelen. Ten behoeve van de opslag voor de voorwaardelijke onderdelen wordt de gedempte nominale marktrente verlaagd met 40% van de verwachte toekomstige inflatie. De bruto opslag voor voorwaardelijke onderdelen wordt berekend als zijnde het verschil tussen de actuariële koopsom op basis van:
 - 60% van de gedempte nominale marktrente en 40% van de gedempte reële marktrente en
 - de gedempte nominale marktrente.
4. De jaarlijkse uitvoeringskosten worden separaat bij de onderneming in rekening gebracht.

De onderdelen 1 tot en met 4 vormen tezamen de gedempte premie.

3.7 Actuariële paragraaf

Actuariële analyse

De actuariële analyse van het saldo van baten en lasten kan als volgt worden weergegeven:

Actuariële analyse	2017	2016
Premieresultaat		
Premiebijdragen (incl. VPL-bijdrage)	1.569	2.090
Pensioenopbouw	-1.247	-1.569
Pensioenopbouw VPL	0	-207
af: premie voor toeslagverlening	-14	0
af: premies herverzekering	-114	-106
af: overige	-40	-81
	154	127
Interestresultaat		
Beleggingsresultaten voor risico fonds	2.775	6.366
Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen	164	42
Wijziging marktrente	1.160	-7.133
Toeslagverlening	-299	0
bij: premie voor toeslagverlening	14	0
	3.814	-725
Overig resultaat		
Resultaat op waardeoverdrachten	8	15
Aanpassing actuariële grondslagen	0	1.606
Conversie pensioenrichtleeftijd	11	0
Overige mutaties	-50	476
	-31	2.097
Totaal saldo van baten en lasten	3.937	1.499

Kostendekkende premie

EUR 1.000	2017	2016
De zuivere kostendekkende premie	1.708	2.062
De gedempte kostendekkende premie	1.579	1.846
De feitelijke premie	1.569	1.844

Op grond van bovenstaande is achteraf (ex-post) vastgesteld dat de feitelijke premie lager is geweest dan de gedempte kostendeekkende premie. Vooraf (ex-ante) is de feitelijke premie zodanig vastgesteld dat deze naar verwachting precies gelijk was aan de ingeschatte gedempte kostendeekkende premie. Dat de feitelijke premie achteraf (ex-post) lager is dan de gedempte kostendeekkende premie komt omdat de realisatie van de gedempte kostendeekkende premie wat hoger ligt dan vooraf was ingeschat, zoals ook blijkt uit de onderstaande samenstelling van de feitelijke premie. Het bestuur merkt hierbij op dat altijd sprake zal zijn van een (positief of negatief) inschattingsverschil, maar dat het een goede vaststelling van de ex-ante premie zal blijven bewaken.

Samenstelling feitelijke premie

EUR 1.000	2017	2016
Gedempte kostendeekkende premie	1.579	1.846
Inschattingsverschil ex-ante en ex-post	-10	-2
De feitelijke premie	1.569	1.844

Als uitgangspunt voor vaststelling van het vereist eigen vermogen hanteert het pensioenfonds de strategische beleggingsmix. Het vereist eigen vermogen bedraagt op basis van de hierboven genoemde uitgangspunten: 12.512.

Het vereist vermogen is vervolgens gelijk aan het vereist eigen vermogen vermeerderd met de TV en bedraagt 86.245.

	Bedrag	In % van de TV
Aanwezig vermogen	87.261	118,3%
Af: TV volgens FTK-methode	-73.733	-100,0%
Af: minimaal vereist eigen vermogen	-3.023	-4,1%
Dekkingspositie	10.505	14,2%
Af: vereist eigen vermogen (exclusief minimaal vereist eigen vermogen)	-9.489	-12,9%
Reservepositie	1.016	1,3%

Hieruit blijkt dat sprake is van een positieve reservepositie.

3.8 Risicoparagraaf

De belangrijkste doelstelling van het fonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen en het nastreven van de ambitie van de pensioenregeling. Bij het beheer en de financiering van de pensioenverplichtingen loopt het fonds risico's. De risico's kunnen ingedeeld worden in financiële en niet-financiële risico's.

Het bestuur heeft de financiële en niet financiële risico's (waaronder de integriteitsrisico's en risico's a.g.v. belangenverstremgeling) samengevoegd in het document risicokaarten. In de ABTN wordt hierna verwezen en in de ABTN wordt vastgelegd wanneer en wie de risico's monitort

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de risico's die invloed hebben op de vaststelling van het vereist eigen vermogen. Verdere kwalitatieve en kwantitatieve uitleg rondom de financiële risico's wordt gegeven in de risicoparagraaf bij de toelichting op de jaarrekening.

Onderstaande tabel geeft inzicht in de risico's die een pensioenfonds loopt in algemene zin. De tweede tabel gaat specifiek in op de risico's van het eigen fonds.

Risico	
S1 rente risico	Het fonds is gevoelig voor wijzigingen in de rente omdat de rentegevoeligheid van de beleggingen en de verplichtingen niet gelijk zijn (duration mismatch)
S2 risico zakelijke waarden (aandelen)	Het fonds loopt het risico dat door de ontwikkeling van marktprijzen (veroorzaakt door factoren die samenhangen met een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren) waarde wijzigingen plaatsvinden
S3 Valuta	Het fonds belegt in buitenlandse waardepapieren, waardoor het fonds gevoelig is voor koersschommelingen van de betreffende valuta ten opzichte van de euro.
S4 Grondstoffen	SPFN belegt niet in grondstoffen
S5 Krediet risico	Het fonds loopt het risico van financiële verliezen als gevolg van faillissementen, betalingsonmacht of krediet verslechtering.
S6 Verzekeringstechnisch risico	Het risico dat het fonds loopt met haar deelnemers op het gebied van sterfte en arbeidsongeschiktheid.
S7 Liquiditeitsrisico	Het risico dat het fonds loopt met haar deelnemers op het gebied van sterfte en arbeidsongeschiktheid.
S8 Concentratie risico	Het risico dat het fonds loopt bij een te grote concentratie beleggingen bij één tegenpartij.
S9 Operationeel risico	Het operationeel risico is het risico op verlies als gevolg van inadequate of foutieve interne processen, mensen en systemen of externe gebeurtenissen.

Operationele risico's	Het risico dat optreedt voor het fonds bij de uitvoering van de pensioen- en beleggingsactiviteiten, als gevolg van niet-afdoende of falende interne processen, menselijk gedrag en systemen of als gevolg van externe gebeurtenissen.
Uitbestedingsrisico	Derden aan wie werkzaamheden zijn uitbesteed voldoen niet aan de eisen van deskundigheid, integriteit en risicobeheersing.
Juridische risico's	Het niet voldoen aan wet en regelgeving
Reputatierisico	Door handelen van het fonds verminderde reputatie

Beheersing van de risico's van het eigen fonds.

Risico																									
S1 rente risico	<p>Het fonds dekt het grootste gedeelte van het renterisico van de verplichtingen met 75% af met een bandbreedte van +/- 10%</p> <p>Ultimo 2017 heeft het pensioenfonds een renteafdeckingspercentage van 80,1%. Deze ligt daarmee buiten de strategische normweging van 75% met de gestelde bandbreedte van $\pm 5\%$. In de ABTN is vastgelegd dat het fonds Indien de werkelijke rente afdekking gedurende meer dan 3 maanden een afwijking vertoont van meer dan 5% zal het bestuur de vermogensbeheerder een instructie geven om de rente-afdekking binnen de bandbreedte te brengen. Het fonds voert begin 2018 een ALM studie uit een herbalancering mede baseren op de uitkomsten daarvan.</p>																								
S2 risico zakelijke waarden (aandelen)	<p>Onderdeel van het beleid is het spreiden van risico's. Door deze diversificatie wordt het marktrisico verminderd. Bij een daling van de waarde van de aandelen van bijvoorbeeld 35%, zal de dekkingsgraad met ongeveer 13%-punt dalen. Dit risico is hoog, maar acceptabel vanwege de rendementsverwachting. Zie onderstaande tabel:</p> <table border="1" style="margin-left: auto; margin-right: auto;"> <thead> <tr> <th></th> <th>dec 2017</th> <th>aandelen</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td></td> <td>circa</td> <td>-35%</td> </tr> <tr> <td>Verplichtingen</td> <td>73,7</td> <td>73,7</td> </tr> <tr> <td>- vastrentend</td> <td>49,3</td> <td>49,3</td> </tr> <tr> <td>- aandelen</td> <td>28,7</td> <td>18,7</td> </tr> <tr> <td>- vastgoed en overig</td> <td>9,1</td> <td>9,1</td> </tr> <tr> <td>Totaal beleggingen</td> <td>87,1</td> <td>77,1</td> </tr> <tr> <td>Dekkingsgraad</td> <td>118,3%</td> <td>104,6%</td> </tr> </tbody> </table>		dec 2017	aandelen		circa	-35%	Verplichtingen	73,7	73,7	- vastrentend	49,3	49,3	- aandelen	28,7	18,7	- vastgoed en overig	9,1	9,1	Totaal beleggingen	87,1	77,1	Dekkingsgraad	118,3%	104,6%
	dec 2017	aandelen																							
	circa	-35%																							
Verplichtingen	73,7	73,7																							
- vastrentend	49,3	49,3																							
- aandelen	28,7	18,7																							
- vastgoed en overig	9,1	9,1																							
Totaal beleggingen	87,1	77,1																							
Dekkingsgraad	118,3%	104,6%																							
S3 Valuta	<p>Binnen het wereldwijde aandelenfonds worden op basis van de landenwegingen de USD, GBP en JPY door middel van een valutatermijncontract op dagbasis naar de Euro afgedekt. De maximale exposure naar deze valuta bedraagt 5%. De contracten worden voor 3 maanden afgesloten. De bijsturing vindt gedurende de dag plaats, met waarderingen en valuta exposure van slot vorige dag. Het ongerealiseerde resultaat wordt op dagbasis geherinverteerd.</p> <p>Binnen het beursgenoteerde vastgoedfonds worden op basis van de landenwegingen de USD, GBP en JPY door middel van een valutatermijncontract op maandeinde de</p>																								

	<p>exposure voor 1 maand afgedekt. Dit is in lijn met de benchmark. De maximale exposure naar deze valuta bedraagt 5%. Gedurende de maand wordt de exposure gemonitord. De volgende maand wordt de afdekking weer doorgerold en wordt weer de werkelijke exposure afgedekt. Het resultaat van de valuta afdekkingen worden na maandeinde geherinvesteerd als de kas exposure meer is dan 1%, een degelijke transactie wordt ook gebruikt om eventuele kleine valuta afwijkingen richting nul te brengen.</p>
S4 Grondstoffen	SPFN belegt niet in grondstoffen
S5 Krediet risico	<p>Het pensioenfonds heeft in het mandaat een segmentatie van vastrentende waarde naar credit rating vastgelegd (op gegeven is percentage AAA, AA etc.).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Er wordt door het pensioenfonds niet zelf belegd in OTC's. In de beleggingsfondsen kan wel in OTC worden belegd. • Er wordt door het fonds niet belegd Credit Default Swaps (CDS). In de beleggingsfondsen kan wel in CDS worden belegd. Dit is een liquide markt. • Er wordt wel belegd in Asset Backed securities: 4,6 % in Triple A en 2,2 % in single A. <p>Er binnen het NNIP aandelenfonds en het NNIP vastrentende fonds wordt gewerkt met security lending. Stukken worden uitgeleend ten behoeve van extra rendement. Hiervoor wordt collateral afgegeven.</p> <p>De collateral eisen zijn voor aandelen 105% overheidsobligaties (G10 zonder Italië en Japan). Dit bedrag wordt iedere dag afgestemd. Indien het bedrag onder de 105% van de uitgeleende aandelen zakt, dient de tegenpartij bij te storten. Voor vast Vastrentende waarden is dit 102% aan euro-cash die wordt geherinvesteerd in zeer liquide instrumenten (money market fondsen) die werden goedgekeurd door Risk Management.</p> <p>De beleggingen in vastrentende waarden hebben strategisch een rating van BBB of hoger. Het is de vermogensbeheerder toegestaan om tactisch posities te nemen onder dit niveau. Er kan tactisch worden afgeweken van de strategische benchmark en ook belegd worden in Below Investment Grade tot een maximum van 20%. Dit kan in High Yield leningen ofwel EMD leningen. Waarbij opgemerkt dat een deel van de EMD allocatie Investment Grade is.</p>
S6 Verzekeringstechnisch risico	<p>Arbeidsongeschiktheidsrisico (rentebasis) en overlijdensrisico (kapitaalbasis) zijn volledig verzekerd. Er is deelgenomen aan een winstdelingspool. De solvabiliteitsbuffer en indexatie- risico zijn niet verzekerd. Gezien de meerkosten heeft het bestuur besloten dat dit risico goed gedragen kan worden door het fonds. Er wordt wel een schadereserve aangehouden. Wezenpensioen (klein risico) en nabestaandenpensioen ingaande na het bereiken van de 65 jarige leeftijd zijn niet verzekerd. De impact op het fonds is gering door het vervallen van het OP.</p>
S7 Liquiditeitsrisico	Het fonds belegt niet in illiquide beleggingen.

S8 Concentratie risico	Het bestuur heeft het concentratierisico bij NNIP beperkt omdat de waarde in de diverse fondsen verdeeld is. Er is gediversifieerd naar regio en naar sectoren. De beleggingen in de fondsen zelf is eveneens gediversifieerd.
S9 Operationeel risico	
Operationele risico's	<p><i>Beschikbare tijd bestuursleden</i></p> <p>Het bestuur zal aan de sponsor terugkoppelen indien de beschikbare tijd voor de bestuursleden te krap wordt.</p> <p>Het fonds heeft haar administratie uitbesteed aan de sponsor. De sponsor heeft een back-up systeem voor de volledige administratie.</p>
Uitbestedingsrisico	<p>Middels een SLA zijn de werkzaamheden beschreven en gecontroleerd. Het bestuur draagt zorg dat uitbestede werkzaamheden goed op elkaar zijn afgestemd. Overleg en evaluatie van de uitbestede werkzaamheden komen aan de orde in de volgende vergaderingen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zelfevaluatie van het bestuur • Vooroverleg met accountant, administrateur en actuaris • Overleg met VO en intern toezicht <p>Het bestuur neemt aandachtspunten over op de actielijst.</p> <p>Het pensioenfonds heeft vastgesteld dat de werkzaamheden uitgevoerd door dhr. W. Timmerman (administratie pensioenfonds) kunnen direct worden overgenomen door een andere functionaris.</p> <p>Het pensioenfonds heeft jaarlijks een voorbespreking met actuaris en accountant en administrateur om de werkzaamheden ten behoeve van het jaarwerk goed op elkaar af te stemmen.</p> <p>Tweemaal per jaar wordt d.m.v. een controleformulier de werkzaamheden van de administrateur geëvalueerd. Deze evaluatie wordt in het bestuur besproken.</p>
Juridische risico's	Het bestuur laat statuten, reglementen, uitvoeringsovereenkomst en ABTN toetsen door een onafhankelijke adviseur. Idem voor specifieke communicatie uitingen.
Reputatierisico	<p>Het bestuur heeft een gedragscode opgesteld. Deze wordt jaarlijks door de bestuursleden getekend. De compliance officer monitort dit proces. Het bestuur heeft geen directe invloed op het vermogensbeheer. Hierdoor is geen van de bestuursleden insider.</p> <p>Besluiten kunnen alleen genomen worden in de bestuursvergadering. Opdrachten dienen door minimaal 2 bestuursleden getekend te worden.</p>

De financiële risico's die het fonds loopt in combinatie met het door het fonds gekozen beleid om deze risico's tegen te gaan zijn objectief meetbaar aan de hand van de

hoogte van de vereiste dekkingsgraad. Het pensioenfonds heeft een strategisch vereiste dekkingsgraad van 117,0%.

Risicohouding

De risicohouding van een fonds is de mate waarin een fonds, na overleg met de vertegenwoordigers van werkgever en werknemers en na overleg met de organen van het fonds, bereid is beleggingsrisico's te lopen om de doelstellingen van het fonds te realiseren en de mate waarin het fonds beleggingsrisico's kan lopen gegeven de kenmerken van het fonds. Het bestuur heeft zich hierbij op de kenmerken van het fonds gebaseerd en hanteert daarbij de volgende beleidsuitgangspunten:

- de volatiliteit en de gewenste kans op realisatie van toeslagen;
- de gewenste kritische grens en volatiliteit ten aanzien van de dekkingsgraad;
- het maximaal acceptabele niveau van kortingen;
- de gewenste eigenschappen van het strategische beleggingsbeleid.

Korte termijn risicohouding

Het risico op de korte termijn wordt uitgedrukt in de wettelijk vereiste solvabiliteitsbuffer. Deze bedraagt voor het beleggingsprofiel van het pensioenfonds per 31 december 2017 ongeveer 20%. De randvoorwaarden aan het beleggingsbeleid geven een bandbreedte hieromheen van ongeveer 2,5%. De ondergrens van het VEV is hiermee 117,5% en de bovengrens 122,5%. Indien het VEV van het strategisch beleggingsbeleid door ontwikkelingen hierin met meer dan 2,5% toeneemt, treedt het pensioenfonds in overleg met de deelnemers en werkgever.

Lange termijn risicohouding

De lange termijn risicohouding komt tot uitdrukking in de jaarlijks terugkerende haalbaarheidstoets. De belangrijkste uitkomst waarnaar in de haalbaarheidstoets gekeken wordt, is het pensioenresultaat. Het pensioenresultaat is een maatstaf voor koopkrachtbehoud. Conform de risicobereidheid van het fonds heeft het bestuur een pensioenresultaat en ondergrenzen vanuit verschillende scenario's gedefinieerd die aansluiten op de lange termijn risicohouding van het fonds. Het pensioenresultaat en ondergrenzen zijn door het bestuur vastgesteld en vastgelegd in de ABTN.

In het kader van de haalbaarheidstoets is door het pensioenfonds in samenspraak met deelnemers en werkgever een ondergrens gesteld aan het gewenst pensioenresultaat. Enerzijds uitgaande vanuit de feitelijke dekkingsgraad en anderzijds vanuit een evenwichtssituatie (dekkingsgraad waarbij wettelijke vereiste buffer exact aanwezig is). Deze ondergrenzen zijn gesteld op:

- Vanuit feitelijke dekkingsgraad: 90%. Dit komt overeen met een jaarlijkse aanpassing van het pensioen met 70% van de maatstaf.
- Vanuit evenwichtssituatie: 90%

In het kader van de haalbaarheidstoets wordt tevens gekeken naar de maximale afwijking van het pensioenresultaat in een slechtweer scenario ten opzichte van de gewenste ondergrens vanuit de feitelijke dekkingsgraad. Dit geeft de mate van volatiliteit/risico weer. Deze afwijking is door partijen gesteld op maximaal 35%.

Uit de haalbaarheidstoets 2017 blijkt dat het pensioenfonds voldoet aan de gestelde eisen.

Het pensioenfonds heeft geen investeringen gedaan.

De personeelsbezetting van het pensioenfonds bestaat uit de bestuursleden.

De financiering van het pensioenfonds is uiteengezet in de paragraaf over de premie.

De ontwikkeling van de rentabiliteit is uiteengezet in de beleggingsparagraaf.

3.9 Interne- en externe ontwikkelingen

De wettelijke pensioenrichtleeftijd gaat met ingang van 1 januari 2018 omhoog naar 68 jaar. Voor het pensioenfonds geldt dat er sprake is van een automatische koppeling met de wettelijke pensioenrichtleeftijd en wordt daarmee automatisch van toepassing per 2018.

3.10 Toekomstparagraaf

Toekomstige ontwikkelingen deelnemersbestand en toekomst pensioenfonds

Door herstructurering en automatisering van werkzaamheden bij het bedrijf is aantal actieven in 2017 afgenomen. Hierdoor zijn de kosten per deelnemer gestegen. Het bestuur realiseert zich deze ontwikkeling. Het bestuur is een toekomstverkenning gestart. Hierin zal het bestuur kijken naar alternatieven voor de uitvoering van de regeling zodat het op een proactieve wijze richting geven aan en kunnen inspelen op toekomstige ontwikkelingen en hierop tijdig voorbereid zijn.

Keuze invulling vastrentende waarden portefeuille

Voor 2018 zijn de verwachtingen positief. De rente stabiliseert zich en de beurzen ontwikkelen zich goed. Daarmee wordt op korte termijn een betere dekkingsgraad verwacht.

ALM studie

Het bestuur zal begin 2018 een ALM studie laten uitvoeren, waarin het beleggingsbeleid wordt getoetst. Eveneens zal het premiebeleid onderzocht worden.

AVG

Per 25 mei 2018 geldt de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG). Vanaf die datum geldt dezelfde privacywetgeving in de hele EU. Nu hebben de lidstaten nog hun eigen nationale wetten, gebaseerd op de Europese privacyrichtlijn uit 1995.

Toekomstpensioenfond

Emmer- Compasuum, 8 juni 2018

Stichting Pensioenfonds Fresenius Nederland

Het Bestuur

Intern toezicht

Samenvatting rapport visitatiecommissie

De Stichting Pensioenfonds Fresenius Nederland heeft onderstaande visitatiecommissie gevraagd een visitatie uit te voeren.

De samenstelling van de visitatiecommissie is ten opzichte van de vorige commissie in 2017 ongewijzigd en heeft de volgende samenstelling: de heer Zeverijn (voorzitter), mevrouw van Kalmthout en de heer Klijn.

De Pensioenwet geeft aan dat de visitatiecommissie toezicht houdt op het beleid en de algemene gang van zaken, adequate risicobeheersing en op evenwichtige belangenafweging.

De Code Pensioenfondsen voegt daaraan toe: de visitatiecommissie draagt bij aan het effectief en slagvaardig functioneren van het pensioenfonds en aan een beheerste en integere bedrijfsvoering.

De visitatiecommissie past de VITP-Toezichtcode toe. Toepassing is niet wettelijk verankerd, maar wel aanbevolen door de VITP (Vereniging Intern Toezichthouders Pensioensector).

De toepassing is op basis van het principe “pas toe of leg uit”. De visitatiecommissie heeft de VITP-Toezichtcode toegepast bij de organisatie en opzet van de uit te voeren visitatie door het te hanteren normenkader (vermeld bij de diverse onderdelen van deze rapportage) vast te stellen.

Conform hoofdstuk 5 van de VITP-Toezichtcode betreft de visitatiecommissie de volgende onderwerpen in haar toezicht: het functioneren van de governance, het functioneren van het bestuur, transparante en begrijpelijke communicatie, de naleving van de Code Pensioenfondsen en cultuur en gedrag.

Tevens heeft de commissie de VITP-Toezichtcode toegepast door bij de afronding van de werkzaamheden vast te stellen of en hoe de normen van deze code zijn nageleefd.

Het bestuur van het fonds is na overleg met de visitatiecommissie tot de volgende thema's gekomen:

1. Toekomst van het pensioenfonds;
2. Evaluatie en follow up vorige visitatie;
3. Uitbestedingsbeleid: inrichting, controle en toezicht
4. Beleggingsbeleid: beleid, uitvoering en monitoring;
5. Risicomanagement: inrichting, controle en toezicht;
6. Governance van bestuur, VO: inrichting van het fonds en de samenwerking tussen de verschillende organen;
7. Communicatiebeleid & uitvoering.

Het volgende visitatietraject is doorlopen:

- Analyse van de documenten en overleg visitatiecommissie over waarnemingen;
- Interview met het bestuur van het pensioenfonds;
- Interview met het verantwoordingsorgaan;
- Telefonisch overleg met de accountant;
- Telefonisch overleg met de actuaris;
- Bespreking conceptrapport met het bestuur en het verantwoordingsorgaan;
- Oplevering definitief rapport en samenvatting voor het jaarverslag 2017;

De visitatie heeft betrekking op periode 2017 en de relevante ontwikkelingen van het eerste kwartaal van 2018.

Hieronder vindt u per onderwerp de belangrijkste waarnemingen en aanbevelingen per behandeld onderwerp

1. Toekomst van het fonds

Het bestuur heeft in voldoende mate aandacht voor de houdbaarheid van het pensioenfonds. Er is een SWOT-analyse gemaakt en deze is vergeleken met de DNB-kwetsbaarheidsindicatoren. Hieruit blijkt dat, door de afname van het aantal actieve deelnemers en het op termijn wegvallen van de administrateur (door pensionering), waarvoor geen opvolger zal worden aangesteld, het fonds eindig is. Het bestuur zal het derde kwartaal 2018 een onderzoek instellen naar alternatieve uitvoerders.

Aanbeveling:

- Spreek een tijdspad af en kom met een plan van aanpak om het zoeken naar alternatieve vormen van uitvoering verder te concretiseren.

2. Evaluatie en follow-up van de vorige visitatie

presentatie. De VC vraagt aandacht voor de behandeling van de aanbevelingen kort na de visitatie. Dit geeft het bestuur de gelegenheid over de aanbevelingen na te denken en deze nog beter uit te werken. Enkele aanbevelingen moeten nog behandeld en/of verwerkt worden.

Aanbeveling:

- Laat in de notulen zien dat de aanbevelingen behandeld zijn.

3. Risicomanagement financieel en niet-financieel: de inrichting, controle en toezicht.

De inrichting van de risicomanagement heeft de nodige aandacht gehad van het bestuur. De financiële en niet-financiële risico's zijn samengebracht in het document risicokaarten.

De inrichting van de 'three lines of defence' (1^e, 2^e, 3^e lijn risicomanagement) is gaande en de werking hiervan moet nog uitgewerkt worden.

Aanbeveling:

- Geef een praktische inrichting weer in een document van de werking van 1^e, 2^e en 3^e lijn van het risicomanagement.

4. Beleggingsbeleid: beleid, uitvoering en monitoring.

Het beleggingsbeleid is omschreven in de ABTN en het beleggingsplan 2017, inclusief de risicohouding. De uitvoering wordt getoetst en hiervan wordt verslag gedaan aan het bestuur. Monitoring geschiedt op hoofdlijnen. Het bestuur heeft moeite, met name door tijds- en capaciteitsgebrek, de jaarlijkse beleidscyclus te doorlopen. In 2017 is het aantal BC-vergaderingen toegenomen. Aanpassing van beleidsdocumenten neemt de nodige tijd in beslag, naast de tijd die nodig is om de gewenste aanpassingen in de beleggingsportefeuille daadwerkelijk te realiseren. Door de toegenomen eisen wordt het moeilijker om uit eigen geledingen voldoende expertise te vinden. Het toe laten treden van een extern lid tot de BC brengt de bezetting weer op sterkte. De vastlegging van de notulen van de BC-vergaderingen, inclusief bijbehorende actielijst, vereist aandacht.

Aanbevelingen:

- Geef aandacht aan de correcte vastlegging van de notulen (met name wie toevoerder is en wie lid is van de beleggingscommissie), inclusief het opnemen van een aparte actielijst.
- Zorg ervoor dat de discussie in het bestuur betreffende beleggingen goed wordt gevoerd met onderscheid tussen het zijn van toevoerder in de BC en bestuurslid in de bestuursvergadering (verduidelijken dat er countervailing power is).
- Pas de verschillende beleidsdocumenten tegelijk aan bij bepaalde wijzigingen.
- Zorg voor tijdige oplevering van beleidsdocumenten.

5. Uitbestedingsbeleid: beleid, uitvoering, monitoring.

Het uitbestedingsbeleid is vastgesteld. Een formele procesgang omtrent jaarlijkse evaluatie van de dienstverleners moet nog nader invulling krijgen. Een back up van de administratie wordt op dit moment ingericht.

Aanbevelingen:

- Monitor jaarlijks de externe dienstverleners (aanbeveling 2016).
- Zorg voor een goed proces rondom de opvang van het administratie en voer een controle uit op de effectiviteit van de maatregelen.

6. Governance van het fonds en de samenwerking tussen de verschillende organen, evenwichtige belangenafweging.

Het bestuur heeft in 2017 de lopende zaken voldoende behandeld. Het actualiseren van beleidsdocumenten blijft een tijdrovende en daarmee een lastige zaak voor het bestuur. Taken zijn verdeeld, zo heeft een bestuurslid als aandachtsgebied risicomanagement toebedeeld gekregen. Er is nog wel een vacature in het bestuur (werknemersstoel). Hier zal een verkiezing voor worden uitgeschreven.

De verhouding met het verantwoordingsorgaan is goed te noemen. De Code Pensioenfondsen wordt jaarlijks herijkt.

Er wordt gewerkt aan de geschiktheid van bestuursleden middels opleidingen. In de notulen kan meer aandacht worden gegeven aan de evenwichtige belangenafweging.

Aanbevelingen:

- Geeft nadrukkelijk aandacht aan het bijhouden van de besluitenlijst en verschillende beleidsdocumenten.
- Maak de rol van het VO expliciet en bespreek dit met het VO; help het VO daarbij en geef aan welke agenda daarbij hoort (aanbeveling uit 2016).
- Formuleer een opdrachtbeschrijving (met rolinvulling, thematiek en input van het VO) bij een volgende visitatie.
- Leg in de notulen goed vast dat er een vacature in het bestuur is en dat er een aspirant-bestuurslid aanwezig is.
- Betrek het VO voldoende bij de ontwikkelingen over de toekomst van het fonds. Aangezien het VO hier een adviesrecht over heeft moet het vormen van een mening voldoende aandacht krijgen.
- Leg in een geschiktheidsplan een individuele invulling vast.
- Leg in de notulen goed vast bij besluitvorming wat de evenwichtige belangenafweging is.

7. Communicatiebeleid en uitvoering.

Het bestuur besteedt de nodige aandacht aan communicatie richting de deelnemers. Zo wordt er een rubriek geschreven in de bedrijfsnieuwsbrief en wordt via de website en de informatieschermen in het bedrijf gecommuniceerd over de financiële positie van het fonds. Er is een deelnemerstevredenheidsonderzoek middels een enquête gehouden: de deelnemers zijn over het algemeen tevreden..

De communicatie van het bestuur voldoet niet volledig wet- en regelgeving. De website moet aangepast worden aan Pensioen 1-2-3. Verder kan er structureel meer aandacht aan communicatie gegeven worden door communicatie als vast agendapunt op de vergadering te behandelen.

De VC vraagt aandacht voor Code 25 en 26 van de Code Pensioenfondsen (resp. Het pensioenbewustzijn van de deelnemers verhogen en de effectiviteit van de ingezette communicatiemiddelen periodiek meten).

Aanbevelingen:

- Combineer Code 25 (pensioenbewustzijn van deelnemers vergroten) met Code 26 van de Code Pensioenfondsen (meet de effectiviteit van de ingezette communicatiemiddelen periodiek) en maak hier beleid op.
- Pas de website aan volgens de wet op de Pensioencommunicatie (Pensioen 1-2-3).

De visitatiecommissie dankt het bestuur en het verantwoordingsorgaan van het pensioenfonds voor de positieve en open medewerking.

De visitatiecommissie

S. Zeverijn

E. van Kalmthout

E. Klijn

Emmer-Compasuum

Juni 2018

Verslag van het Verantwoordingsorgaan

Inleiding

Het verantwoordingsorgaan (VO) geeft in dit verslag een oordeel over het handelen van het bestuur en het gevoerde beleid in 2017. Ook geeft het VO-inzicht in zijn eigen werkzaamheden.

Het VO kijkt terug op 2017 als een jaar waarin het onderzoek naar de toekomst van het pensioenfonds onder andere centraal stond. Daarnaast werd de ontwikkeling van de kostendeckende premie door de lage rente negatief beïnvloed. Door het afnemen van actieve deelnemers, toenemende externe druk en verdere kosten is er meer dan 30% premie nodig. Eén en ander ten behoeve van 1,75% opbouw aan pensioenrechten. Ook extra geld voor een premieaandeel boven de 30% kan, ook op vrijwillige basis, niet door de vestiging van Fresenius Kabi gedragen worden. Om concurrerend te worden moet zij juist haar kosten sterk verlagen. Het beleggingsbeleid op peil brengen vroeg tevens extra aandacht van het bestuur.

Verantwoordelijkheid VO en werkwijze

Het VO geeft een oordeel over het handelen van het bestuur. Daarbij gaat het VO na of het bestuur de belangen van alle deelnemers van het fonds evenwichtig weegt en bij het handelen 'in control' is. Het VO vormt zich enerzijds een beeld aan de hand van het Bestuursverslag en de Jaarrekening. Anderzijds baseert het VO zijn oordeel op eigen waarnemingen, mondelinge en schriftelijke informatie zijnde o.a. notulen en voorbereidende stukken. Naast de oordeelvorming heeft het VO een aantal wettelijke adviesrechten.

Samenstelling VO

Het VO bestaat uit 3 leden. Gedurende het verslagjaar is de samenstelling van het orgaan gewijzigd door verschillende af- en toetredingen.

Leden gedurende het gehele jaar

Vanuit de werknemersgeleding:

pensioengerechtigden:

R. (Roelof) Erenstein (secretaris)

Vanuit de

M.(Martin) Ras (lid Vo)

Leden die een gedeelte van het verslagjaar lid zijn geweest

Vanuit de werkgeversgeleding:

E.(Egbert) Wendel van 1 januari tot en met 1 oktober 2017

R.(Renate) Wessel van 1 oktober tot en met 31 december 2017

NB. R. Wessel is door het zittende bestuur gekozen als voorzitter

Overlegstructuur VO

Het VO heeft het afgelopen jaar 7 keer vergaderd, waarvan 2 keer formeel overleg met het pensioenfondsbestuur. Ook zijn er gesprekken geweest met de visitatiecommissie en heeft er een evaluatie plaatsgevonden.

In het overleg tussen bestuur en VO zijn in 2017 de volgende onderwerpen aan de orde geweest:

- Beleggingsplan 2017
- Nieuw reglement VO
- Verlaging van pensioenopbouw 2018
- Premieontwikkeling komende premieontwikkeling 2017 en 2018
- Kostenoverzicht 2017 van het pensioenfonds.
- Begroting opleidingsbudget VO
- Toekomst pensioenfonds
- Verkoop delen van vermogensbeheerder NNIP naar vermogensbeheerder TKPI
- Beleggingsbeleid, uitvoering en monitoring
- Actie & besluiten & fondstukkenlijst
- Agenda interview Visitatie Commissie – Pensioenfonds bestuur
- Agenda interview Visitatie Commissie – Verantwoordingsorgaan
- Uitvoeringsovereenkomst 2016
- Statuten pensioenfonds 2017
- Visitatie rapport 2017
- Communicatieplan regulier en website <http://pensioeninfo.fresenius-kabi.nl/>
- Dekkingsgraad per maand
- Status toekomstige pensioenregeling door de lage rentestand
- Jaarrekening 2016
- Stand van zaken en vooruitblik 2018, Overleg VO en Bestuur
- Actuariële en bedrijfstechnische nota van Stichting Pensioenfonds Fresenius Nederland (december 2017)

Kosten en premie

De kostendekkende premie is iets waar het VO zich wel zorgen over maakt, de premie zal hoogstwaarschijnlijk verder onder druk komen te staan. Enkele redenen die dit in de hand kunnen werken zijn:

- Kosten;
- Toenemende externe druk;
- Bestuurlijke continuïteit;
- Het sterk afnemen van actieve deelnemers.

De laatste paar jaar hebben we de maximale pensioenopbouw kunnen realiseren, met de premie die daarvoor ook maximaal beschikbaar is. Deze premie is voor de werknemer 30% en voor de werkgever 70%. Helaas blijkt dit niet meer voldoende om de maximale pensioenopbouw te kunnen realiseren. Dit komt door de lage rekenrente die we moeten hanteren van de overheid. Door deze maatregel zal de maximale opbouw in 2018 van 1,75% naar 1,161% gaan.

Beleggingsbeleid

Het strategisch beleggingsbeleid is vastgesteld op basis van de risicohouding van het pensioenfonds, investment beliefs en de uitkomsten van de ALM-studie uitgevoerd in 2015. Het bestuur probeert zo goed mogelijk de spreiding te bepalen tussen risico en rendement en deze te optimaliseren. Het aantal beleggingsvergaderingen is uitgebreid. Tevens zijn dhr. Berger als externe beleggingscommissielid en dhr. Gerritsen als extern deskundige van Willis Towers Watson aangetrokken. Het VO vindt dit een goede en verstandige keuze en staat hier volledig achter.

Uiteindelijk heeft SPFN in 2017 gekozen om de wereldaandelenportefeuille (NN Global Fund) van NNIP te verkopen en de opbrengst te beleggen in het TKPi MM World Equity Index Fund. Ook is een relatief kleine belegging (€1.2 miljoen) in het NN Global Equity Opportunities fonds en in het Global Emerging Market fonds naar TKPi MM World Equity Index Fund gegaan. Omdat het niet efficiënt is om deze relatief kleine beleggingen in stand te houden, maar ook omdat de performance slecht was.

Het vastgoedfonds is eveneens verkocht bij NNIP en ondergebracht bij TKPi in een passief beheerd fonds dat belegt in vastgoedaandelen.

Communicatie

Het ontwikkelde communicatiebeleid is naar de mening van het VO goed voor elkaar. Ook de informatie op de website <http://pensioeninfo.fresenius-kabi.nl> is duidelijk en overzichtelijk en de informatieverstrekking is up-to-date.

Ook de gehouden Enquête over communicatie en de website geeft een goede indruk waar de belangen liggen, helaas is de belangstelling onder de actieve deelnemers het laagst.

Kwaliteit

Hoewel het fonds gedurende het verslagjaar veel gebruik heeft gemaakt van externe expertise, ervaart het VO dit als een positieve en effectieve ontwikkeling omdat er daardoor veel aanvullende kennis en kwaliteit aanwezig is. Het VO spreekt zijn waardering uit voor de grote mate van inzet en betrokkenheid van het bestuur. Een speciaal woord van dank wil het VO uitspreken voor de inzet van dhr. R. Siebesma (voorzitter) voor het optimaal voorzien in informatie.

Oordeel

Het VO komt tot het oordeel dat het bestuur bij het vaststellen van het beleid en in zijn handelingen op een evenwichtige wijze rekening heeft gehouden met de belangen van alle bij het fonds betrokken belanghebbenden en daarbij steeds 'in control' is geweest. Ook de korte lijntjes tussen het VO en het pensioenfonds worden als positief ervaren. Als er een mogelijke uitbesteding van de pensioenregeling zal plaatsvinden vindt het Verantwoordingsorgaan het belangrijk dat er open, tijdig en begrijpelijk gecommuniceerd wordt naar alle betrokkenen.

Stichting Pensioenfonds Fresenius Nederland
Het Verantwoordingsorgaan

Reactie van het bestuur

Het bestuur wil op deze plaats het VO bedanken voor haar inzet en haar vragen aan het bestuur. De overleggen met het VO dragen bij aan een goede discussie en helpt het bestuur de juiste focus te leggen. Het bestuur zal het VO zeker betrekken bij toekomstige ontwikkelingen rond de uitvoering van de pensioenregeling. Het VO heeft hier een belangrijke rol in. Het bestuur zal zich inzetten om ook in 2018 de uitvoering van de regeling goed uit te voeren.

Stichting Pensioenfonds Fresenius Nederland

Jaarrekening 2017

Stichting Pensioenfonds Fresenius Nederland

- Balans per 31 december

(na voorgestelde bestemming saldo baten en lasten)

EUR x 1.000		2017	2016
	<i>toelichting</i>		
Activa			
Vastgoedbeleggingen		6.693	5.096
Aandelen		30.039	27.485
Vastrentende waarden		49.420	50.698
Derivaten		-	-
		<hr/>	<hr/>
Beleggingen voor risico pensioenfonds	5	86.152	83.279
Herverzekeringsdeel technische voorzieningen	6	587	566
Vorderingen en overlopende activa	7	130	161
Overige activa	8	485	922
		<hr/>	<hr/>
		87.354	84.928
		<hr/> <hr/>	<hr/> <hr/>
Passiva			
Stichtingskapitaal en reserves	9	13.528	9.591
Technische voorziening	10	73.733	74.975
Derivaten	5	0	91
Overige schulden en overlopende passiva	11	93	271
		<hr/>	<hr/>
		87.354	84.928
		<hr/> <hr/>	<hr/> <hr/>
Nominale dekkinggraad (in %)		118,3	112,8
Beleidsdekkinggraad (in %) (volgens artikel 133a PW)		115,8	108,6
Reële dekkinggraad (in %) (volgens artikel 133b PW)		93,4	88,5

Stichting Pensioenfonds Fresenius Nederland

- Staat van baten en lasten

EUR x 1.000		2017	2016
	<i>toelichting</i>		
Baten			
Premiebijdragen (van werkgevers en werknemers)	15	1.569	2.090
Beleggingsresultaten risico pensioenfonds	16	2.775	6.366
		<hr/>	<hr/>
		4.344	8.456
Lasten			
Pensioenuitkeringen	17	1.320	1.202
Pensioenuitvoeringskosten	18	42	45
Mutatie technische voorzieningen:	10		
• Pensioenopbouw		1.284	1.569
• Toeslagverlening		299	0
• Rentetoevoeging		-164	-42
• Onttrekking pensioenuitkeringen		-1.287	-1.225
• Wijziging markttrente		-1.160	7.133
• Wijziging actuariële uitgangspunten		0	-1.606
• Wijziging uit hoofde van overdracht rechten		-290	-70
• Overige wijzigingen		76	-46
		<hr/>	<hr/>
		-1.242	5.713
Saldo herverzekering	19	5	-54
Saldo overdrachten van rechten	20	282	51
		<hr/>	<hr/>
		407	6.957
		<hr/>	<hr/>
Saldo van baten en lasten		3.937	1.499
		<hr/>	<hr/>

Het saldo van de baten en lasten wordt verwerkt in het eigen vermogen, via de overige reserve.

- **Kasstroomoverzicht**

EUR x 1.000	2017	2016
Kasstroom uit pensioenactiviteiten		
Ontvangen premies en vrijwillige stortingen door werkgever	1.374	2.130
Ontvangen waardeoverdrachten	0	4
Ontvangen uitkeringen en winstaandeel van herverzekeraars	107	149
Betaalde pensioenuitkeringen	-1.315	-1.202
Betaalde waardeoverdrachten	-282	-55
Betaalde premies herverzekering	-131	-190
Uitvoeringskosten (bestuur en VO)	-42	-45
Totaal kasstroom uit pensioenactiviteiten	-289	791
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Verkopen en aflossingen van beleggingen (incl. expiratie derivaten)	32.883	4.949
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten (incl. dividendbelasting)	619	1.310
Aankopen en verstrekkingen beleggingen	-33.066	-6.505
Betaalde kosten van vermogensbeheer	-584	-415
Totaal kasstroom uit beleggingsactiviteiten	-148	-661
Mutatie geldmiddelen	-437	130
Stand 1 januari	922	792
Stand 31 december	485	922

Toelichting behorende tot de jaarrekening

Verslaggevingsperiode

Deze jaarrekening heeft betrekking op het boekjaar 2017, dat is geëindigd op balansdatum 31 december 2017.

1 Inleiding

Het doel van Stichting Pensioenfonds Fresenius Nederland, statutair gevestigd aan Runde Zuidzijde 41 te Emmer-Compasuum met KvK nummer 41017826 (hierna "het fonds") is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan

pensioengerechtigden en nabestaanden ter zake van ouderdom en overlijden; tevens verstrekt het fonds uitkeringen aan arbeidsongeschikte deelnemers. Het fonds geeft invulling aan de uitvoering van de pensioenregeling van de aangesloten onderneming Fresenius HemoCare Netherlands B.V.

2 Overeenstemmingsverklaring

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9 Boek 2 BW en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving.

Het bestuur heeft de jaarrekening opgemaakt. Bij de waardering van activa en passiva wordt uitgegaan van de veronderstelling dat het pensioenfonds wordt voorgezet.

3 Schattingswijzigingen

In 2017 zijn de actuariële grondslagen die het pensioenfonds hanteert ongewijzigd ten opzichte van het vorige jaar.

Actualisering overlevingskansen

Evenals 2016 bestaan de gehanteerde overlevingskansen voor 2017 uit de combinatie van de Prognosetafel AG2016 met de (fonds specifieke) ervaringssterfte op basis van het Willis Towers Watson Ervaringssterftemodel 2016.

Aanpassing samenlevingsfrequenties

Evenals 2016 wordt de gehanteerde samenlevingsfrequenties voor 2017 afgeleid van de CBS Huishoudenprognose 2016-2060 (stand 2016).

4 Algemene Grondslagen

(a) Algemeen

Alle bedragen zijn vermeld in duizenden euro's.

Beleggingen en pensioenverplichtingen worden gewaardeerd op actuele waarde. Overige activa en passiva worden gewaardeerd tegen nominale waarde, tenzij anders vermeld. Baten en lasten worden toegerekend aan het boekjaar waarop deze betrekking hebben.

(b) Opname van een actief of een verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het fonds zullen toevloeien en de waarde

daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

(c) Verantwoording van baten en lasten

Baten worden in de rekening van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen.

Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde.

Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post 'nog af te wikkelen transacties'. Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

(d) Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

(e) Schattingen en veronderstellingen

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat het bestuur zich oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten.

Stichting Pensioenfonds Fresenius Nederland

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, en in toekomstige perioden waarvoor de herziening gevolgen heeft.

Wijzigingen in schattingen in de voorziening voor pensioenverplichtingen worden toegelicht onder deze waarderingsgrondslag. Het financieel effect wordt gekwantificeerd vermeld in de toelichting op de jaarrekening.

(f) Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

(g) Vreemde Valuta

Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de waardering tegen reële waarde. Baten en lasten voortvloeiende uit transacties in vreemde valuta's worden omgerekend tegen de koers per transactiedatum. Alle valutakoersverschillen zijn verwerkt in de staat van baten en lasten.

	31 dec 2017	31 dec 2016
USD	1,201	1,055
GBP	0,888	0,854
JPN	135,270	123,021

(h) Beleggingen

(h.1) Beleggingen

De beleggingen worden gewaardeerd op actuele waarde. Slechts indien de actuele waarde van een belegging niet betrouwbaar kan worden vastgesteld vindt waardering plaats op basis van geamortiseerde kostprijs.

Participaties in beleggingsinstellingen, die gespecialiseerd zijn in een bepaald soort beleggingen worden gerubriceerd en gewaardeerd volgens de grondslagen voor dat soort beleggingen.

Lopende interestposities uit hoofde van beleggingen worden verantwoord als onderdeel van de marktwaarde van de betreffende beleggingscategorie.

(h.2) Vastgoed

Beursgenoteerde indirecte vastgoedbeleggingen worden gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers. Niet-beursgenoteerde indirecte vastgoedbeleggingen worden gewaardeerd tegen de actuele waarde welke is bepaald op basis van de onderliggende beleggingen.

(h.3) Aandelen

Beursgenoteerde aandelen en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers.

De actuele waarde van niet-beursgenoteerde aandelen en participaties in beleggingsfondsen op bepaald op basis van onderliggende beleggingen.

(h.4) Vastrentende waarden

Beursgenoteerde vastrentende waarden en participaties in beursgenoteerd beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoersen. Voor niet beurs genoteerde participaties in vastrentende waardenfondsen is dit de intrinsieke waarde, die de reële waarde van de onderliggende beleggingen representeert.

(h.5) Derivaten

Derivaten worden gewaardeerd op reële waarde, te weten de relevante marktnoteringen of, als die niet beschikbaar zijn, de waarde die wordt bepaald met behulp van marktconforme waarderingsmodellen.

(i) Herverzekeringen

Uitgaande herverzekeringspremies worden verantwoord in de periode waarop de herverzekering betrekking heeft.

Vorderingen uit herverzekeringscontracten op risicobasis worden verantwoord op het moment dat de verzekerde gebeurtenis zich voordoet. Bij de waardering worden de herverzekerde uitkeringen contant gemaakt tegen de rentetermijnstructuur, onder toepassing van de actuariële grondslagen van het pensioenfonds.

Vorderingen uit hoofde van winstdelingsregelingen in herverzekeringscontracten worden verantwoord op het moment van toekenning door de herverzekeraar.

(j) Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden vorderingen gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van

transactiekosten) onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid.

(k) Algemene reserve

De algemene reserve wordt bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle activa en posten van het vreemde vermogen, inclusief de voorziening pensioenverplichtingen en overige technische voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderinggrondslagen in de balans zijn opgenomen. Het saldo over het boekjaar wordt ten gunste of ten laste gebracht van de algemene reserve.

(l) Technische voorziening

Voorziening pensioenverplichtingen

De voorziening voor pensioenverplichtingen wordt gewaardeerd op actuele waarde (marktwaaarde). De actuele waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken en de onvoorwaardelijke (toezeggingen tot) toeslagen.

De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur.

Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Jaarlijks wordt door het bestuur besloten of toeslagen op de opgebouwde pensioenaanspraken worden verleend. Alle per balansdatum bestaande besluiten tot toeslag verlening (ook voor besluiten na balansdatum voor zover sprake is van ex-ante- condities) zijn in de berekening begrepen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen.

Bij de berekening van de voorziening wordt tevens rekening gehouden met premievrije pensioenopbouw in verband met invaliditeit op basis van de contante waarde van premies waarvoor vrijstelling is verleend wegens arbeidsongeschiktheid.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van voor de toezichthouder acceptabele grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen. De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen:

- Overlevingskansen: Prognosetafel AG2016 (zoals gepubliceerd door het AG), (startjaar: 2017) gecorrigeerd met fonds-specifieke ervaringssterftefactoren op basis van het Willis Towers Watson Ervaringssterftemodel 2016.

Stichting Pensioenfonds Fresenius Nederland

- (On)bepaalde partnersysteem tot de pensioenleeftijd met samenlevingsfrequenties afgeleid van de CBS Huishoudensprognose 2016-2060 (stand 2016). Na de pensioenleeftijd wordt het bepaald partnersysteem gehanteerd.
- Het veronderstelde leeftijdsverschil tussen man en vrouw is drie jaar (man ouder dan vrouw).
- Voor niet-ingegaan wezenpensioen wordt een voorziening getroffen groot 2% van de netto voorziening pensioenverplichtingen voor opgebouwd nabestaandenpensioen van (gewezen) deelnemers.
- Een kostenopslag in verband met toekomstige administratie- en excassokosten, ter grootte van 3%.
- Bij de bepaling van de pensioenopbouw voor arbeidsongeschikte deelnemers is uitgegaan van een revalidatiekans van 0%.

(m) Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden schulden gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten).

(n) Dekkingsgraad

De (nominale) dekkingsgraad van het fonds wordt berekend door op balansdatum het balanstotaal minus de kortlopende schulden te delen op de technische voorzieningen zoals opgenomen in de balans.

Bij het berekenen van de reële dekkingsgraad van het fonds wordt ten behoeve van deze berekening de voorziening pensioenverplichtingen herrekend, rekening houdend met de verwachte loon- en prijsinflatie.

Beleidsdekkingsgraad is gebaseerd op het voortschrijdend gemiddelde van de dekkingsgraden van de maandrapportages van de afgelopen 12 maanden.

(o) Premiebijdragen

Premiebijdragen zijn aan de periode toegerekend waarop zij betrekking hebben. De werkgever verstrekt jaarlijks de gegevens die nodig zijn voor een juiste premieberekening (pensioensalaris, parttimepercentage, e.d.). Op basis daarvan worden de premiebijdragen berekend en in rekening gebracht bij de werkgever.

(p) Beleggingsresultaten

Beleggingsresultaten zijn aan de periode toegerekend waarop ze betrekking hebben. Directe en indirecte resultaten en aan de verslagperiode toe te rekenen (gefactureerde of nog te factureren) kosten van beleggingen, worden afzonderlijk gepresenteerd. Onder de directe resultaten worden opbrengsten uit rente, dividend en dergelijke gepresenteerd. Dividend wordt op het moment van betaalbaarstelling verantwoord. Waardeveranderingen zijn indirecte beleggingsresultaten en worden aan de periode toegerekend waarin zij optreden.

(q) Overige baten

Overige baten zijn aan de periode toegerekend waarop ze betrekking hebben.

(r) Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen worden in de staat van baten en lasten opgenomen in de periode waarop zij betrekking hebben.

(s) Wijziging voorziening pensioenverplichtingen en overige voorzieningen

Pensioenopbouw

De pensioenopbouw met betrekking tot ouderdomspensioen wordt toegerekend aan de periode waarin de opbouw van pensioenrechten plaatsvindt. De verplichtingen met betrekking tot nabestaandenpensioen en arbeidsongeschiktheidspensioen worden opgenomen in de periode waarin zij ontstaan. De (gedeeltelijk) premievrije opbouw arbeidsongeschikten wordt ten laste van het resultaat gebracht in de periode waarin de ziekte is ontstaan.

Toeslagverlening (korting)

De verhoging van de technische voorzieningen uit hoofde van indexering, wordt in de staat van baten en lasten opgenomen op het moment waarop de toezegging wordt gedaan.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de nominale marktrente op basis van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. Aan de technische voorziening wordt een rente van -0,217% (2016: -0,060%) toegevoegd op basis van de éénjaarsrente op de interbancaire swapmarkt primo verslaggevingsperiode. De rentetoevoeging wordt berekend over het gemiddelde van de stand van de voorziening primo periode en de stand van de voorziening ultimo periode, de laatste exclusief het effect van de indexering.

Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

De vrijval wordt ten gunste van de staat van baten en lasten gebracht in de periode waarin de lasten bij de berekening van de voorziening waren voorzien.

Wijziging marktrente

Stichting Pensioenfonds Fresenius Nederland

De wijziging marktrente op balansdatum als gevolg van wijzigingen in de door DNB gepubliceerde rente-termijnstructuur, wordt in de staat van baten en lasten opgenomen.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Het saldo van de actuariële inkomende en uitgaande waardeoverdrachten wordt toegerekend aan de periode waarop het betrekking heeft.

Overige wijzigingen

De overige mutaties worden toegekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

(t) Saldo herverzekering

De mutatie herverzekeringsdeel technische voorzieningen heeft betrekking op rentetoevoeging, wijziging marktrente, onttrekking voor pensioenuitkeringen, mutatie kredietafslag en overige mutaties.

(u) Saldo overdracht van rechten

Waardeoverdrachten worden in de staat van baten en lasten opgenomen op het moment van overdracht van de pensioenverplichtingen.

(v) Overige lasten

Overige lasten zijn aan de periode toegerekend waarop ze betrekking hebben.

(w) Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is conform de directe methode opgesteld. Dit houdt in dat alle ontvangsten en uitgaven ook als zodanig worden gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenuitvoeringsactiviteiten en beleggingsactiviteiten. Het begrip geldmiddelen betreft alleen liquide middelen.

5 Beleggingen

	Vastgoed	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Totaal
	EUR	EUR	EUR	EUR	EUR
Stand per 1 januari 2017	5.096	27.484	50.699	-91	83.188
Aankopen/verstrekkingen	6.293	26.221	552	-	33.066
Verkopen/aflossingen	-4.981	-27.598	0	91	-32.488
Herwaardering	285	3.932	-1.831	0	2.386
Stand per 31 december 2017	6.693	30.039	49.420	0	86.152
Schuldpositie derivaten (credit)	-	-	-	0	0
Stand per 31 december 2017	6.693	30.039	49.420	-	86.152
Stand per 1 januari 2016	5.235	21.867	49.328	-238	76.192
Aankopen/verstrekkingen	221	5.708	576	-	6.505
Verkopen/aflossingen	-251	-1.184	-4.404	892	-4.947
Herwaardering	-109	1.093	5.199	-745	5.438
Stand per 31 december 2016	5.096	27.484	50.699	-91	83.188
Schuldpositie derivaten (credit)	-	-	-	91	91
Stand per 31 december 2016	5.096	27.484	50.699	-	83.279

De beleggingen zijn objectief vast te stellen. Ultimo 2017 zijn er geen beleggingen die niet objectief zijn vast te stellen. De waardering van de beleggingen is ultimo 2017 objectief vast te stellen.

Schattingen van de actuele waarde zijn een momentopname, gebaseerd op de markt-omstandigheden en de beschikbare informatie over het financiële instrument. Deze schattingen zijn van nature subjectief en bevatten onzekerheden en een significante oordeelsvorming (bijvoorbeeld rentestand, volatiliteit, schatting van kasstromen, etc.) en kunnen daarom niet met precisie worden vastgesteld.

Stichting Pensioenfonds Fresenius Nederland

Op basis van deze verscheidenheid en gradaties in waarderingsmethoden dienen de beleggingen te worden ingedeeld naar drie verschillende waarderingsniveaus:

- Niveau 1: De waarde van de belegging is gebaseerd op direct waarneembare marktnoteringen van identieke beleggingen in een actieve markt.
- Niveau 2: Actuele waarde wordt vastgesteld aan de hand van waarderingsmodellen waarin gebruik is gemaakt van waarneembare marktdata.
- Niveau 3: De waarde wordt vastgesteld met waarderingsmodellen waarin geen gebruik is gemaakt van waarneembare marktdata.

Op basis van de boekwaarde kan het volgende onderscheid worden gemaakt:

2017	Niveau 1 EUR	Niveau 2 EUR	Niveau 3 EUR	Totaal EUR
Vastgoedbeleggingen	–	6.693	–	6.693
Aandelen	–	30.039	–	30.039
Vastrentende waarden	–	49.420	–	49.420
Derivaten	–	–	–	–
Stand per 31 december 2017	–	86.152	–	86.152

2016	Niveau 1 EUR	Niveau 2 EUR	Niveau 3 EUR	Totaal EUR
Vastgoedbeleggingen	–	5.096	–	5.096
Aandelen	–	27.485	–	27.485
Vastrentende waarden	–	50.698	–	50.698
Derivaten	–	-91	–	-91
Stand per 31 december 2016	–	83.188	–	83.188

De uitsplitsing van de beleggingen tussen de kolom ‘directe marktnoteringen’, ‘afgeleide marktnoteringen’ en ‘waarderingsmodellen en technieken, niet gebaseerd op marktdata’ heeft niet plaatsgevonden op basis van de ‘look trough’ methodiek.

Aandelen, vastrentende waarden en vastgoed

In alle beleggingscategorieën is sprake van belegging door het pensioenfonds in beleggingsfondsen. Er is geen sprake van directe beleggingen.

Securities Lending

Indien beleggingen in het kader van securities lending worden uitgeleend gelden de volgende minimale eisen ten aanzien van te ontvangen onderpand.

Voor aandelen geldt de eis dat 105% aan overheidsobligaties (G10 zonder Italië en Japan) voor de uitgeleende aandelen als onderpand dient te worden afgegeven. Dit bedrag wordt iedere dag afgestemd. Indien het bedrag onder de 105% van de uitgeleende aandelen zakt, dient de tegenpartij bij te storten.

Voor vastrentende waarden geldt dat 102% aan EUR cash dient te worden afgegeven, die werd geherinvesteerd in zeer liquide instrumenten (money market fondsen).

Derivaten

Door de overgang naar TKPI zijn derivaten niet meer onderdeel van portefeuille van het pensioenfonds, de valuta-afdekking wordt nu uitgevoerd binnen de beleggingsfondsen van TKPI. De portefeuillestructuur en het risicoprofiel, berekend inclusief de economische effecten van derivaten, dienen zich binnen de door het bestuur vastgestelde grenzen (limieten) te bevinden.

Het fonds gebruikt derivaten hoofdzakelijk om marktrisico's af te dekken. Eén van de belangrijkste risico's voortvloeiend uit het gebruik van derivaten is het kredietrisico. Dit is het risico dat tegenpartijen niet aan hun betalingsverplichtingen kunnen voldoen.

Dit risico wordt beperkt door alleen transacties aan te gaan met te goeder naam en faam bekend staande partijen. De belangrijkste partij hierbij is NN Investment Partners. Ook worden contracten zo veel mogelijk afgesloten op basis van standaardvoorwaarden (bijvoorbeeld conform de ISDA), zodat posities van het fonds adequaat worden afgedekt door verkregen onderpanden en zekerheden.

Het fonds heeft eind 2017 geen onderpand verstrekt dan wel gestort/ontvangen als gevolg van negatieve waardeontwikkeling van de derivaten.

6 Herverzekerde technische voorzieningen

	2017	2016
Stand per 1 januari	566	550
Mutatie	21	16
Stand per 31 december	587	566

De uitgestelde herverzekerde uitkeringen hebben betrekking op uitkeringen uit overlijdens- en arbeidsongeschiktheidsrisicoherverzekeringscontracten. Het herverzekeringscontract is afgesloten met Elips Life AG. Deze verzekeraar heeft eind 2017 een creditrating van A (a+). Als gevolg hiervan is het bestuur van mening dat er geen afwaardering op deze vordering vanwege het kredietrisico noodzakelijk is.

7 Vorderingen en overlopende activa

	31 dec. 2017	31 dec. 2016
Vordering op sponsor(s)	4	0
Verzekeringsmaatschappijen uit hoofde van herverzekering	59	60
Dividendbelasting	67	101
	<hr/>	<hr/>
	130	161
	<hr/> <hr/>	<hr/> <hr/>

Alle vorderingen hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar. Er is geen post opgenomen voor oninbare vorderingen, omdat deze niet zijn voorzien.

8 Overige activa

	31 dec. 2017	31 dec. 2016
Liquide middelen, bankrekening beleggingen	232	166
Liquide middelen, bankrekening pensioenen	253	756
	<hr/>	<hr/>
	485	922
	<hr/> <hr/>	<hr/> <hr/>

Onder de liquide middelen worden opgenomen die kasmiddelen en tegoeden op bankrekeningen, die onmiddellijk dan wel op korte termijn opeisbaar zijn. De liquide middelen staan ter vrije beschikking.

9 Stichtingskapitaal en Reserves

	Overige reserves	Totaal
Stand per 1 januari 2016	8.092	8.092
Uit bestemming saldo van baten en lasten	1.499	1.499
	<hr/>	<hr/>
Stand per 31 december 2016	9.591	9.591
Uit bestemming saldo van baten en lasten	3.937	3.940
	<hr/>	<hr/>
Stand per 31 december 2017	13.528	13.531
	<hr/> <hr/>	<hr/> <hr/>
	31 dec. 2017	31 dec. 2016
Minimaal vereist eigen vermogen (MVEV)	3.023	3.149
Vereist eigen vermogen (VEV)	12.512	13.438

Stichting Pensioenfonds Fresenius Nederland

Het MVEV bedraagt daarmee 4,1% van de TV en het VEV 17,0%.

Er is geen sprake van een vermogenoverschot. Het voorstel is om het saldo van baten en lasten toe te voegen aan het eigen vermogen.

In onderstaande tabel is de ontwikkeling van de dekkinggraad van het pensioenfonds opgenomen. Deze is afgezet tegen de (voorspelde) ontwikkeling op basis van het begin 2017 ingediende herstelplan.

Ontwikkeling dekkinggraad (in %)	Gerealiseerd	Volgens herstelplan
Primo	112,8%	113,0%
Premie	- 0,1%	- 0,1%
Uitkeringen	+ 0,2%	+ 0,2%
Toeslagverlening	- 0,4%	0,0%
Renteverandering	+ 1,8%	0,0%
Overrendement	+ 4,0%	+ 4,1%
Wijziging grondslagen	0,0%	0,0%
Ultimo	118,3%	117,2%

Ultimo 2017 bedroeg de beleidsdekkinggraad 115,8% en de reële dekkinggraad 93,4%.

In het herstelplan wordt gerekend met een overrendement (bestaande uit de combinatie van renteverandering en beleggingsrendement), waarvan de realisatie afwijkt.

Begin 2018 is een geactualiseerd herstelplan ingediend bij DNB. Uit dat herstelplan blijken geen indicaties voor kortingen. Het fonds kan op eigen kracht uit herstel komen.

10 Technische voorziening

Het mutatieoverzicht voor de voorziening voor pensioenverplichtingen is als volgt:

	2017	2016
Stand 1 januari	74.975	69.262
Pensioenopbouw	1.284	1.569
Indexering en overige toeslagen	299	0
Rentetoevoeging	-164	-42
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-1.287	-1.225
Wijziging marktrente	-1.160	7.133
Saldo van inkomende en uitgaande waardeoverdrachten	-290	-70
Wijziging sterftegrondslagen	0	-1606
Overige mutaties	76	-46
Stand 31 december	73.733	74.975

Stichting Pensioenfonds Fresenius Nederland

De voorziening voor pensioenverplichtingen is naar categorieën van deelnemers als volgt samengesteld:

	2017	2016
Actieve deelnemers	22.779	26.196
Pensioengerechtigden	22.163	21.533
Gewezen deelnemers	28.791	27.246
	<hr/>	<hr/>
Pensioenverplichtingen	73.733	74.975
	<hr/> <hr/>	<hr/> <hr/>

De methode voor de berekening van de pensioenverplichtingen is zodanig toegepast dat er geen sprake is van een financieringsachterstand.

Naar hun aard hebben de technische voorzieningen in het algemeen een langlopend karakter.

De post overige mutaties is als volgt samengesteld:

	2017	2016
Inkoop VPL	0	207
Overige	76	-253
	<hr/>	<hr/>
Overige mutaties	76	-46
	<hr/> <hr/>	<hr/> <hr/>

Korte beschrijving van de pensioenregeling

De pensioenregeling kan worden gekenmerkt als een voorwaardelijk geïndexeerde middelloon regeling met een pensioenleeftijd van 67 jaar. Jaarlijks wordt een aanspraak op ouderdomspensioen opgebouwd van 1,75% van de in dat jaar geldende pensioengrondslag. De pensioengrondslag is gelijk aan 12 maandsalarissen vermeerderd met 8% vakantietoeslag, onder aftrek van een franchise. De franchise wordt jaarlijks vastgesteld.

Tevens bestaat er recht op nabestaanden- en wezenpensioen. Deelname aan de regeling is mogelijk vanaf de leeftijd van 21 jaar. Jaarlijks beslist het bestuur van het fonds de mate waarin de opgebouwde aanspraken worden geïndexeerd.

Overeenkomstig artikel 10 van de Pensioenwet kwalificeert de pensioenregeling als een uitkeringsovereenkomst op basis van middelloon.

Toeslagverlening

De maatstaf voor de toeslagverlening voor actieve deelnemers is de looninflatie bij de werkgever. Voor gepensioneerden en slapers is de maatstaf de prijsinflatie. De toeslagverlening is voorwaardelijk, afhankelijk van de financiële positie van het pensioenfonds. Daarbij wordt geaccepteerd dat de kans bestaat dat de toeslag niet (volledig) toegekend wordt en dat de mate van toeslagverlening van jaar op jaar kan variëren.

De werkgever is geen bijstorting verschuldigd indien het fonds conform het bepaalde in de Pensioenwet pensioenaanspraken en pensioenrechten moet verminderen.

Er bestaat een ambitie om jaarlijks de pensioenrechten en pensioenaanspraken aan te passen.

De indexatie in een jaar is voorwaardelijk. De toeslagverlening voor opgebouwde aanspraken wordt jaarlijks maximaal verhoogd op basis van de algemene loonontwikkeling bij Fresenius HemoCare Netherlands B.V. De premievrije en ingegane pensioenen worden jaarlijks maximaal verhoogd met de laagste van de relatieve stijging van het prijsindexcijfer of loonontwikkeling.

Het bestuur heeft in de vergadering van december 2017 besloten over toeslagverlening op de pensioenaanspraken per 1 januari 2018. Bij de bepaling van de voorziening voor pensioenverplichtingen is met dit besluit rekening gehouden.

De pensioenaanspraken zijn als volgt verhoogd:

Toeslagverlening	M.i.v. 1 jan.	M.i.v. 1 jan.
	2018	2017
Actieve deelnemers	0,47%	0,00%
Premievrije deelnemers en uitkeringsgerechtigden	0,39%	0,00%

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuariële berekende waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen. Verder is hierin begrepen het effect van de individuele salarisontwikkeling.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen zijn opgerent met -0,217% (2016: -0,06%), op basis van de éénjaarsrente op de interbancaire swapmarkt aan het begin van het verslagjaar.

Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuariëel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de verwachte pensioenuitkeringen in de verslagperiode.

Toekomstige pensioenuitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuariëel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de verwachte uitvoeringskosten in de verslagperiode.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging marktrente. De ontwikkeling van de marktrente vanaf 2014 tot en met 2017 is als volgt:

	Rentepercentage per 31 december
2014	1,95%
2015	1,74%
2016	1,36%
2017	1,53%

Wijziging actuariële uitgangspunten

Jaarlijks worden de actuariële grondslagen en/of methoden beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, lang leven, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen, zowel voor de gehele bevolking als voor de populatie van het fonds.

De vaststelling van de toereikendheid van de voorziening voor pensioenverplichtingen is een proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het fonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

Sterftetekansen

Voor het boekjaar 2017 wordt gebruikgemaakt van de Prognosetafel AG 2016. De fondsspecifieke ervaringssterfte is gebaseerd op het Willis Towers Watson Ervaringssterftemodel 2016.

11 Overige schulden en overlopende passiva

	2017	2016
Belastingen en premies sociale verzekeringen	33	27
Kosten Q4 2017 Vermogensbeheerder TKPI	5	0
Premie-egalisatiedepot	54	244
	92	271

Het saldo van het depot staat ter beschikking van het fonds voor de financiering van toekomstige pensioenopbouw en kostendekking. Een positief saldo kan niet worden teruggestort naar de werkgever; er kan geen sprake zijn van een negatief saldo (vordering op de werkgever). Over het saldo wordt een rente vergoed ter grootte van het beleggingsrendement van het pensioenfonds.

Alle schulden, behalve het premie-egalisatiedepot hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

Het premie-egalisatiedepot heeft zich in het verslagjaar als volgt ontwikkeld:

	2017	2016
Ontwikkeling premie-egalisatiedepot		
Primo	244	191
Dotatie werkgever	0	+ 50
Onttrekking ten behoeve van pensioenopbouw	- 190	- 14
Toevoeging behaald beleggingsrendement	+ 0	+ 17
Ultimo	54	244

12 Risicobeheer

Het fonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste doelstelling van het fonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen. Het solvabiliteitsrisico is daarmee het belangrijkste risico voor het fonds.

Het bestuur heeft een uitgebreide risicoanalyse uitgevoerd. De uitkomsten hiervan vormen mede de basis voor het beleid van het fonds en toelichting hierna. Dit beleid is verwoord in de ABTN van het fonds. Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten ten behoeve van het beheersen van de risico's. Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- beleggingsbeleid;
- premiebeleid;
- herverzekeringsbeleid;
- toeslagbeleid.

Stichting Pensioenfonds Fresenius Nederland

De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vindt plaats na uitvoerige analyses ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen van de verplichtingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruikgemaakt van de continuïteitsanalyse en de Asset Liability Management-studie (ALM-studie) die in respectievelijk 2012 en 2015 zijn uitgevoerd. Ook het herstelplan dat door het fonds eind 2015 is opgesteld (en in 2017 is geactualiseerd) is verwerkt in onderstaande toelichting op de risico's, het risicobeleid en de ingezette beheersmaatregelen/afdekkingsinstrumenten.

De uitkomsten van deze analyses vinden hun weerslag in jaarlijks door het bestuur vast te stellen beleggingsrichtlijnen als basis voor het uit te voeren beleggingsbeleid. De beleggingsrichtlijnen geven normen en limieten aan waarbinnen de uitvoering van het beleggingsbeleid door de vermogensbeheerders moet plaatsvinden. Deze uitgangspunten zijn vastgelegd in mandaat overeenkomsten met de vermogensbeheerders. De mandaten zijn gericht op actief vermogensbeheer.

Solvabiliteitsrisico

Het belangrijkste risico voor het fonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het fonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten op basis van zowel algemeen geldende normen als specifieke normen welke door de toezichthouder worden opgelegd (PW 131-133).

Indien de solvabiliteit van het fonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat het fonds de premie voor de onderneming en deelnemers moet verhogen en het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslagverlening op opgebouwde pensioenrechten. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het fonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten vermindert (PW 134).

Om het solvabiliteitsrisico te beheersen dient het fonds buffers in het vermogen aan te houden. De omvang van deze buffers (buffers plus de pensioenverplichtingen heten samen het vereist vermogen) wordt vastgesteld met de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets (S-toets). Deze toets bevat een kwantificering van de bestuursvisie op de fonds specifieke restrisico's (na afdekking).

De aanwezige dekkingsgraad heeft zich als volgt ontwikkeld:

<i>In procenten</i>	2017	2016
Dekkingsgraad per 1 januari	112,8	111,7
Mutatie boekjaar	5,5	1,1
Dekkingsgraad per 31 december	118,3	112,8

De stijging van de dekkingsgraad in het boekjaar is het gevolg van de beleggingsrendementen en de actuariële herijking van de grondslagen.

Stichting Pensioenfonds Fresenius Nederland

De berekening van het vereist eigen vermogen en het hieruit voortvloeiende surplus/tekort aan het eind van het boekjaar is als volgt:

	31 dec. 2017	31 dec. 2016
Technische voorzieningen volgens jaarrekening	73.733	74.975
Voorziening pensioenverplichtingen (FTK-waardering)	73.733	74.975
Buffers:		
S1 Renterisico	1.181	850
S2 Risico zakelijke waarden	9.703	9.958
S3 Valutarisico	1.427	1.656
S4 Grondstoffenrisico	-	-
S5 Kredietrisico	3.165	4.182
S6 Verzekeringstechnisch risico	2.468	2.588
S7 Liquiditeitsrisico	-	-
S8 Concentratierisico	-	-
S9 Operationeel risico	-	-
Diversificatie effect	-5.432	-7.381
Totaal vereist vermogen (exclusief opslag)	12.512	11.853
Opslag Actief beheer	0	1.585
Totaal S (vereiste buffers)	12.512	13.438
Vereist eigen vermogen (art. 132 Pensioenwet)	86.245	88.413
Aanwezig vermogen (Totaal activa – schulden = pensioenvermogen)	87.261	84.566
Tekort/ surplus	1.016	-3.847

Bij de berekening van de buffers past het pensioenfonds de standaardmethode toe. Gezien de aard, inrichting en risicoprofiel wordt de standaardmethode voor het bestuur passend geacht. Voor de samenstelling van de beleggingen wordt uitgegaan van de feitelijke beleggingsmix in de evenwichtssituatie.

Marktrisico's (S1-S4)

Marktrisico omvat het prijs(koers)risico, valutarisico en het renterisico. De strategie van het fonds met betrekking tot het beleggingsrisico wordt bepaald door de beleggingsdoelstellingen. Het marktrisico wordt op dagelijkse basis beheerst door Nationale Nederlanden Investment Management in overeenstemming met de aanwezige beleidskaders en richtlijnen. De overall marktpositities worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur.

Renterisico (S1)

Het renterisico is het risico dat de waarde van de portefeuille vastrentende waarden en de pensioenverplichtingen verandert als gevolg van ontwikkelingen in de markttrente.

De rentegevoeligheid kan worden gemeten door middel van de duratie. De duratie is de (met de contante waarde van de kasstromen) gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren.

Het beleid van het fonds is erop gericht om het renterisico voor 75% af te dekken. Het fonds realiseert afdekking van renterisico door meer langlopende (staats)obligaties te kopen in plaats van aandelen. De renteafdekking is ondergebracht bij Nationale Nederlanden Investment Management.

De duratie en het effect van de renteafdekking kunnen als volgt worden samengevat:

	Balans waarde EUR	31 december 2017	31 december 2016
Duratie van de vastrentende waarden (na derivaten)	49.420	13,2	14,7
Duratie van de (nominale) pensioenverplichtingen	73.858	20,1	20

De duratie van de verplichtingen bedraagt per 31 december 2017 ongeveer 20,1 (2016: 20). Dit betekent dat als alle rentestanden in de termijnstructuur van de nominale markttrente (op basis waarvan de technische voorziening zijn bepaald) met één basispunt dalen, de verplichtingen met ongeveer 0,01% x 20 stijgen.

Renterisico is het risico van waardeinstijging of waardedaling in individuele beleggingen en de mutatie in de voorziening pensioenverplichtingen als gevolg van veranderingen in het niveau van de markttrente. De duration van de verplichtingen eind 2017 is 20,1 jaar en de duration van de vastrentende beleggingen is 13,2 jaar. Hierdoor is sprake van een mismatchrisico. Een rentedaling heeft in dit geval een negatief effect op de nominale dekkingsgraad; een rentestijging een positief effect.

Het beleid van het bestuur is om 75% van het renterisico af te dekken. Op basis van de zuivere curve heeft het pensioenfonds een renteafdekkingspercentage van 73,0%. Deze ligt daarmee binnen de strategische normweging van 75% met een gestelde bandbreedte van ±5%. Op basis van de UFR curve heeft het pensioenfonds een renteafdekkingspercentage van 92,3%.

Prijrisico

Prijrisico is het risico van waarde wijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen. Het wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren.

Stichting Pensioenfonds Fresenius Nederland

Omdat alle beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde waarbij waarde wijzigingen onmiddellijk in het saldo van baten en lasten worden verwerkt, zijn alle wijzigingen in marktomstandigheden direct zichtbaar in het beleggingsresultaat.

Het prijsrisico kan worden gemitigeerd door diversificatie. In aanvulling hierop kan het prijsrisico worden gehedged door het gebruik van afgeleide financiële instrumenten (derivaten), zoals opties en futures. Het fonds maakt geen gebruik van deze hedge mogelijkheden.

Naast de strategische mix heeft het fonds in het mandaat aan de vermogensbeheerder richtlijnen gesteld aan het maximumpercentage dat namens het fonds in een sector, land of tegenpartij mag worden belegd. Controle op de naleving van deze richtlijnen vindt plaats door de beleggings-commissie op basis van onafhankelijke rapportages van NN Investment Partners

De feitelijke segmentatie van vastgoed naar regio is als volgt (er is voor vastgoed geen regioverdeling benchmark).

	31 dec. 2017	31 dec. 2016
	%	%
Azië	19,3	21
Europa	34,3	13
Noord-Amerika	37,7	60
Overige	8,7	6
	<hr/> 100 <hr/>	<hr/> 100 <hr/>

De feitelijke segmentatie van aandelen naar regio is als volgt (de afwijking ligt ultimo 2017 binnen een bandbreedte van -2 en +2% t.o.v. benchmark)

	31 dec. 2017	31 dec. 2016
	%	%
Azië	10,9	13
Europa	24	22
Noord-Amerika	62,4	58
Overig	2,7	7
	<hr/> 100 <hr/>	<hr/> 100 <hr/>

De feitelijke segmentatie van aandelen naar categorie is als volgt (de afwijking ligt ultimo 2017 binnen een bandbreedte van -2,5 en +2,5% t.o.v. benchmark)

	31 dec. 2017	31 dec. 2016
	%	%
Financiële instellingen	18,7	19

Stichting Pensioenfonds Fresenius Nederland

Informatietechnologie	17,1	14
Farmacie	0	13
Niet-cyclische consumentengoederen	0	9
Industriële ondernemingen	10,1	8
Overig	54,1	35
Liquiditeiten begrepen in beleggingen	0	2
	100	100

Valutarisico

Het totaalbedrag dat niet in euro's is belegd bedraagt ultimo jaar circa 50,1% (2016: 36%) van de beleggingen en is voor 84,3% (2016: 76%) afgedekt door de euro. Het strategische beleid van het fonds is om de valutaposities in de GBP, de JPY en de USD af te dekken. Per einde boekjaar is de waarde van de uitstaande valutatermijncontracten Eur. 0,0 duizend.

De valutapositie vóór en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven:

	Vastgoed beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden*	Overig	Totaal	Valuta- derivaten	Netto positie 2017	Netto positie 2016
EUR	1.522	3.717	34.729	3.155	43.124	30.562	73.686	76.071
GBP	774	1.854	283	188	3.099	-2.446	653	563
JPY	831	2.606	2.231	120	5.789	-5.683	106	-664
USD	2.625	16.795	5.574	1.774	26.768	-26.174	594	-15
Overige	1.642	3.739	1.687	536	7.604	3.741	11.344	7.324
	7.394	28.711	44.505	5.773	86.384	-	86.384	83.279

*Exclusief derivaten.

Wijzigingen in de valutakoersen zijn van invloed op de ontwikkeling van de dekkingsgraad voor zover deze niet zijn afgedekt.

Een restrisico betreft de categorie overige valuta's; deze valuta's betreffen valuta's in opkomende markten en/of hebben een correlatie met de USD. Het bestuur heeft besloten om deze risico's niet af te dekken.

In de solvabiliteitstoets van het fonds is in de buffers voor het valutarisico rekening gehouden met bovenstaande valutaposities en afdekkingen.

Kredietrisico (S5)

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het fonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het fonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, marktpartijen waarmee Over The Counter (OTC)-derivatenposities worden aangegaan en aan bijvoorbeeld herverzekeraars.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van kredietrisico is het settlementrisico. Dit heeft betrekking op het risico dat partijen waarmee het fonds transacties is aangegaan niet meer in staat zijn hun tegenprestatie te verrichten waardoor het fonds financiële verliezen lijdt.

Beheersing van dit risico door het fonds vindt plaats door het stellen van limieten aan tegenpartijen op totaalniveau, dat wil zeggen met inachtneming van alle posities die een tegenpartij heeft jegens het fonds; het vragen van extra zekerheden zoals onderpand en dergelijke bij hypothecaire geldleningen en het uitlenen van effecten; het hanteren van prudente verstrekingsnormen bij hypothecaire geldleningen. Ter afdekking van het settlementrisico wordt door het fonds enkel belegd in markten waar een voldoende betrouwbaar clearing- en settlementsysteem functioneert. Voordat in nieuwe markten wordt belegd, wordt eerst onderzoek gedaan naar de waarborgen op dit gebied.

De samenstelling van de vastrentende waarden naar landen met een omvang groter dan 2% van het balanstotaal kan als volgt worden samengevat:

	2017					
	Bedrijven	Financiële instellingen	Hypotheke en leningen	Overheid	Overige	Totaal
Azië	0	0	0	1.606	1.144	2.750
Duitsland	210	232	7	2.902	5.197	8.548
Frankrijk	336	323	37	3.673	1.294	5.663
Italië	145	130	21	3.031	252	3.579
Nederland	108	106	0	944	924	2.081
Noord Amerika	304	442	34	0	6.138	6.917
Overige Europa	188	646	1.067	1.984	748	4.633
Spanje	87	179	78	2.154	1.554	4.051
Overige	492	229	55	2.447	2.626	11.198
totaal	1.870	2.287	1.299	18.741	19.877	49.420

De kredietwaardigheid van veel marktpartijen wordt ook door rating agencies beoordeeld. De samenvatting van de vastrentende waarden op basis van de ratings zoals eind 2017 gepubliceerd door NN Investment Partners is als volgt:

Stichting Pensioenfonds Fresenius Nederland

	31 dec. 2017	31 dec. 2016
	%	%
AAA	37	32
AA	19	18
A	16	15
BBB	25	23
Overige	3	12
	<u>100</u>	<u>100</u>

Herverzekeringsovereenkomsten worden alleen aangegaan met onder toezicht staande Nederlandse verzekeraars of internationale herverzekeraars.

In de solvabiliteitstoets is eind 2017 met het kredietrisico zoals blijkt uit bovenstaande gegevens rekening gehouden.

Verzekeringstechnische risico's (S6)

De belangrijkste verzekeringstechnische of actuariële risico's zijn de risico's van lang leven, overlijden en arbeidsongeschiktheid en het toeslagrisico.

Het **langlevensrisico** is het belangrijkste verzekeringstechnische risico. Langlevensrisico is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de voorziening pensioenverplichtingen.

Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichting. Door toepassing van de prognosetafel met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevensrisico nagenoeg geheel verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Het **overlijdensrisico** betekent dat het fonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen waarvoor door het fonds geen voorzieningen zijn getroffen. Dit risico kan worden uitgedrukt in risicokapitalen.

Het **arbeidsongeschiktheidsrisico** betreft het risico dat het fonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij invaliditeit en het toekennen van een arbeidsongeschiktheidspensioen ("schadereserve"). Voor dit risico wordt jaarlijks een risicopremie in rekening gebracht. Het verschil tussen de risicopremie en de werkelijke kosten wordt verwerkt via het resultaat. De actuariële uitgangspunten voor de risicopremie worden periodiek herzien.

Het fonds heeft het nabestaanden- en wezenpensioen op risicobasis herverzekerd bij een externe, onder toezicht van DNB staande, verzekeringsmaatschappij. Daarnaast is eveneens het arbeidsongeschiktheids- en overlijdensrisico herverzekerd. Met de herverzekeraars zijn resultatendingen overeengekomen.

De herverzekering kent geen eigen behoud. De winstdeling vindt jaarlijks in poolverband plaats. Een eventuele bate uit hoofde van winstdeling wordt in het resultaat verantwoord op het moment van toekenning.

Het **toeslagrisico** omvat het risico dat de ambitie van het bestuur om toeslagen op pensioen toe te kennen in relatie tot de algemene prijsontwikkeling niet kan worden gerealiseerd. De mate waarin dit kan worden gerealiseerd is afhankelijk van de ontwikkelingen in de rente, beleggingsrendementen, looninflatie en demografie (beleggings- en actuariële resultaten) echter, afhankelijk van de hoogte van de dekkingsgraad van het fonds. Uitdrukkelijk wordt opgemerkt dat de toeslagverlening voordelig is.

Liquiditeitsrisico (S7)

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het fonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Het liquiditeitsrisico wordt door het fonds beheerst door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities.

Voor de korte termijn maakt het fonds gebruik van een liquiditeitsprognose waarbij rekening wordt gehouden met de directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten zoals premies.

Inzake het liquiditeitsrisico kan het volgende worden gemeld:

- Tot en met het jaar 2017 zullen de inkomende premies het niveau van de uitkeringen overtreffen.
- Ultimo 2017 zijn er voldoende obligaties, die onmiddellijk zonder waardeverlies te gelde kunnen worden gemaakt om eventuele onvoorziene uitstroom van geldmiddelen te financieren.

Hieruit blijkt dat op dit moment geen liquiditeitsrisico's voor het fonds bestaan. In de solvabiliteitstoets van het fonds worden hier dan ook geen buffers voor aangehouden.

Concentratierisico

Concentraties kunnen ertoe leiden dat het fonds bij grote veranderingen in bijvoorbeeld de waardering (marktrisico) of de financiële positie van een tegenpartij (kredietrisico) grote (veelal financiële) gevolgen hiervan ondervindt.

Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie in de beleggingsportefeuille in producten, regio's of landen, economische sectoren of tegenpartijen. Naast concentraties in de beleggingsportefeuille kan ook sprake zijn van concentraties in de verplichtingen en de uitvoering.

Om concentratierisico's in de beleggingsportefeuille te beheersen maakt het bestuur gebruik van diversificatie en limieten voor beleggen in landen, regio's, landen, sectoren en tegenpartijen. Deze uitgangspunten zijn door het fonds vastgesteld op basis van de ALM-studie. De uitgangspunten zijn vastgelegd in de contractuele afspraken met de vermogensbeheerders en het bestuur monitort op kwartaalbasis de naleving hiervan.

De spreiding in de beleggingsportefeuille is weergegeven in de tabel die is opgenomen bij de toelichting op het kredietrisico. Ultimo jaar is de gehele portefeuille belegd in 4 beleggingsfondsen.

De belangrijkste vorm van concentratierisico in de verplichtingen van het fonds is de demografische opbouw van de deelnemers. Gegeven de aard is dit risico niet te beïnvloeden. Ultimo 2017 is de verhouding tussen mannen en vrouwen in het fonds 336 : 588 (2016: 336 : 588). De gemiddelde leeftijd bedraagt 56 jaar (2016: 55 jaar), waarbij sprake is van een gelijkmatige leeftijdsverspreiding.

Op grond hiervan heeft het bestuur geconcludeerd dat er geen sprake is van concentratie in de activa of verplichtingen en dat er daarom geen buffer voor concentratierisico wordt aangehouden.

Overige niet-financiële risico's

Operationeel risico (S9)

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Deze risico's worden door het fonds beheerst door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering zijn betrokken.

De beleggingsportefeuille was tot maart 2017 alleen ondergebracht bij Nationale Nederlanden Investment Management (100% van de portefeuille). Met ingang van maart 2017 zijn de aandelen- en de vastgoedportefeuille ondergebracht bij TKP Investment. Met beide partijen is een overeenkomst en een service level overeenkomst gesloten.

De pensioenuitvoering is uitbesteed aan de werkgever. Met de werkgever is een uitvoeringsovereenkomst gesloten.

Het bestuur beoordeelt jaarlijks de kwaliteit van de uitvoering van de vermogensbeheerders door middel van performancerapportages (alleen vermogensbeheerders), en onafhankelijk getoetste interne beheersingsrapportages (ISAE 3402-rapportages).

Aangezien hiermee sprake is van adequate beheersing van de operationele risico's worden door het fonds hiervoor geen buffers aangehouden in de solvabiliteitstoets.

Systeemrisico

Systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert, waardoor beleggingen van het fonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het fonds niet beheersbaar.

13 Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Ontvangen zekerheden en garanties

Er is geen sprake van ontvangen zekerheden en garanties.

Langlopende contractuele verplichtingen

Het fonds heeft een uitbestedingsovereenkomst inzake vermogensbeheer afgesloten met NN Investment Partners en TKP Investment voor een onbepaalde periode.

Gebeurtenissen na balansdatum

Er is geen sprake van bijzondere gebeurtenissen na balansdatum.

14 Verbonden partijen

Identiteit van verbonden partijen

Er is sprake van een relatie tussen de verbonden partijen tussen het fonds en de sponsor, de aangesloten ondernemingen en hun bestuurders.

Transacties met bestuurders

De externe voorzitter is aangesteld door de sponsor. Deze draagt ook de kosten daarvan. De overige functionarissen in bestuur en verantwoordingsorgaan ontvangen met ingang van 2016 een vergoeding vanuit het fonds. Deze vergoedingen zijn voor interne bestuursleden Eur. 1.500,-, voor externe bestuursleden Eur. 2.500,- en voor leden van het verantwoordingsorgaan Eur. 375,- per kwartaal.

Er zijn geen leningen verstrekt aan noch is er sprake van vorderingen op (voormalige) bestuurders.

Overige transacties met verbonden partijen

De afspraken tussen het fonds en de werkgever inzake de uitvoering van de pensioenregeling zijn vastgelegd in een Service Level Agreement.

15 Premiebijdragen (van werkgever en werknemers)

	2017	2016
Werkgeversgedeelte	961	1.275
Werknemersgedeelte	418	555
Premie overgangsregeling VPL	0	246
Vrijval en rendement egalisatiereserve	190	14
	1.569	2.090

De bijdrage van werkgever en werknemers voor de reguliere pensioenregeling bedraagt 30,0% (2016: 30,0%) van de grondslag.

De VPL-overgangsregeling betreft een regeling uit de Cao van de werkgever waarbij een beperkte groep deelnemers nog gebruik kan maken van vervroegde uittrekking. Alle kosten die voortkomen uit de VPL-verplichtingen zijn voor rekening van de werkgever. Het pensioenfonds loopt in deze geen risico's.

De kostendeekkende, gedempte en feitelijke premie volgens artikel 130 van de Pensioenwet zijn als volgt:

	2017	2016
Kostendeekkende premie	1.708	2.062
Feitelijke premie	1.569	1.844
Gedempte premie	1.579	1.846

De aan het boekjaar toe te rekenen feitelijke premie is als bate verantwoord. De samenstelling van de zuivere, kostendeekkende en feitelijke premie is als volgt:

	2017	2017	2017
	Zuiver	Gedempt	Feitelijk
Actuarieel benodigde koopsom voor pensioenopbouw en risicodekking tijdens het boekjaar in verband met de aangroei van pensioenverplichtingen	1.398	1.325	1.325
Opslag voor het bij de aangroei van pensioenverplichtingen behorende eigen vermogen	250	237	237
Actuarieel benodigde premie met betrekking tot de voorwaardelijke onderdelen van de pensioenregeling (met inachtneming van afgesproken wijze van financieren)	57	14	14

Stichting Pensioenfonds Fresenius Nederland

Opslag voor uitvoeringskosten	3	3	3
Overschot / tekort door inschattingvershil (ex-ante en ex-post)	n.v.t.	n.v.t.	-10
Kostendekkende premie	1.708	1.579	1.569

De samenstelling van de premie was in 2016 als volgt:

	2016 Zuiver	2016 Gedempt	2016 Feitelijk
Actuarieel benodigde koopsom voor pensioenopbouw en risicodekking tijdens het boekjaar in verband met de aangroei van pensioenverplichtingen	1.711	1.530	1.530
Opslag voor het bij de aangroei van pensioenverplichtingen behorende eigen vermogen	343	308	308
Actuarieel benodigde premie met betrekking tot de voorwaardelijke onderdelen van de pensioenregeling (met inachtneming van afgesproken wijze van financieren)	0	0	0
Opslag voor uitvoeringskosten	8	8	8
Overschot / tekort door inschattingvershil (ex-ante en ex-post)	n.v.t.	n.v.t.	-2
Kostendekkende premie	2.062	1.846	1.844

16 Beleggingsresultaten risico pensioenfonds

2017

	Directe beleggings- opbrengsten	Indirecte beleggings- opbrengsten	Kosten van vermogens- beheer	Totaal
Vastgoed	2	284	-14	272
Aandelen	76	3.932	-149	3.859
Vastrentende waarden	443	-1.830	-361	-1.748
Derivaten	-	395	-	395
Overig	-2	-	-1	-3
	519	2.781	-525	2.775
Waarvan rendement t.b.v. premie-egalisatie				0
				2.775

Stichting Pensioenfonds Fresenius Nederland

2016

	Directe beleggings- opbrengsten	Indirecte beleggings- opbrengsten	Kosten van vermogens- beheer	Totaal
Vastgoed	308	-109	-47	152
Aandelen	561	1.093	-104	1.550
Vastrentende waarden	491	5.199	-206	5.484
Derivaten	-	-745	-51	-796
Overig	0	-	-7	-7
Waarvan rendement t.b.v. premie-egalitatie				-17
	1.360	5.438	-415	6.366

De kosten van vermogensbeheer omvatten de kosten die door de vermogensbeheerder direct bij het fonds in rekening zijn gebracht. Deze kosten bestaan voor EUR 156 duizend uit vaste vergoedingen (2016: EUR 292 duizend). De overige vermogensbeheerkosten bedragen EUR 45 duizend (2016: EUR 71 duizend).

Transactiekosten zijn onderdeel van de aan- en verkooptransacties van beleggingen. Deze zijn eveneens onderdeel van de kosten vermogensbeheer en bedragen over 2017 EUR 324 duizend (2016: EUR 61 duizend).

17 Pensioenuitkeringen

	2017	2016
Ouderdomspensioen	1.043	977
Nabestaandenpensioen (partnerpensioen)	218	209
Wezenpensioen	8	9
Afkopen	0	7
VPL uitkeringen	51	0
	1.320	1.202

De indexatie van de uitkeringen per 1 januari 2017 zoals vastgesteld door het bestuur bedraagt 0,0% (1 januari 2016: 0,24%).

18 Pensioenuitvoeringskosten

De kosten voor uitvoering zijn voor rekening van de werkgever en zijn derhalve niet verantwoord in de pensioenuitvoeringskosten van het pensioenfonds.

Stichting Pensioenfonds Fresenius Nederland

De kosten komen, conform SLA met de werkgever, voor de rekening van de werkgever. Derhalve komen de accountantskosten en de kosten van de bezoldiging van de bestuurders niet voor rekening van het pensioenfonds.

Honoraria accountant

Op grond van artikel 382a Titel 9 Boek 2 BW is de vermelding van de honoraria van de accountant als volgt (deze kosten komen voor rekening van de sponsor):

	2017	2016
Onderzoek van de jaarrekening	34	25
Overige controleopdrachten	-	7
	<hr/>	<hr/>
	34	32
	<hr/>	<hr/>

De bedragen in deze tabel zijn exclusief BTW

Aantal personeelsleden

Bij het fonds zijn geen werknemers in dienst. De werkzaamheden worden verricht door werknemers die in dienst zijn van de werkgever.

Vergoeding bestuursleden en VO

	2017	2016
Vergoeding bestuursleden (excl. externe voorzitter)	38	42
Vergoeding leden VO	4	3
	<hr/>	<hr/>
	42	45

19 Saldo herverzekering

	2017	2016
Premies herverzekeringen	-124	-106
Uitkeringen herverzekering	81	77
Wijziging herverzekeringsdeel technische voorziening	21	16
Winsttaandeel herverzekering	17	67
	<hr/>	<hr/>
	-5	54
	<hr/>	<hr/>

20 Saldo overdracht van rechten

	<u>2017</u>	<u>2016</u>
Inkomende waardeoverdrachten (gb5600)	0	4
Uitgaande waardeoverdrachten (gb4750)	-282	-55
	<hr/>	<hr/>
Resultaat overdracht van rechten	<u>-282</u>	<u>-51</u>

Waardeoverdracht betreft de ontvangst van of overdracht aan pensioenfonds of pensioenverzekeraar van respectievelijk de vorige of nieuwe werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers, die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd.

De ontvangen koopsommen worden aangewend voor de inkoop van extra dienstjaren.

21 Belastingen

De activiteiten van het fonds zijn vrijgesteld van belastingheffing in het kader van de vennootschapsbelasting.

Emmer-Compasuum, 8 juni 2018

Stichting Pensioenfonds Fresenius Nederland
Namens het Bestuur

R.J.P. Siebesma, voorzitter

Overige gegevens

Statutaire regeling omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten

Ten aanzien van de bestemming van het saldo van baten en lasten is geen bepaling opgenomen in de statuten van het fonds. De bestemming is nader uitgewerkt in de ABTN.

Het voorstel is opgenomen in de verloopstaat van het eigen vermogen.

Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds Fresenius Nederland te Emmen is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2017.

Onafhankelijkheid

Als waarmede actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Fresenius Nederland, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op 800.000. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven 40.000 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De door het pensioenfonds verstrekte administratieve basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegeven verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum ten minste gelijk aan het wettelijk vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

Met betrekking tot de artikelen 128 (hoogte kostendekkende premie) en 129 (terugstorting of premiekorting) merk ik op dat de feitelijke premie achteraf (ex-post) beperkt lager blijkt te zijn dan de gedempte kostendekkende premie. Van terugstorting of premiekorting zoals bedoeld in artikel 129 is echter geen sprake omdat de feitelijke

Stichting Pensioenfonds Fresenius Nederland

premie vooraf (ex-ante) gelijk was vastgesteld aan de gedempte kostendeckende premie.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen, maar niet lager dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds Fresenius is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening voldoende. 'Daarbij is in aanmerking genomen dat de mogelijkheden tot het realiseren van de beoogde toeslagen beperkt zijn.

Apeldoorn, 8 juni 2018

drs. J.L.A. Schilder AAG

Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

Stichting Pensioenfonds Fresenius Nederland

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant